

NU

-inte senare!

Om att hjälpa barn i tid och om klok samhällsekonomi

Bitte Lundborg

STIFTELSEN
Allmänna Barnhuset

SKRIFTSERIE
2009:3

Nu – inte senare!

Om att hjälpa barn i tid och
om klok samhällsekonomi

Bitte Lundborg

STIFTELSEN
Allmänna Barnhuset

Nu – inte senare!

Författad av Bitte Lundborg

ISBN 91-86678-00-0

© Stiftelsen Allmänna Barnhuset och författaren

Formgivning: Le Bureau

Tryck: Edita Västra Aros, 2009

Kopieringsförbud. Detta verk är skyddat av lagen om upphovsrätt.

Innehåll

Förord	5
Introduktion	7
En utmaning för politiker	9
Tidiga insatser lönar sig	10
Vad är förebyggande arbete?	11
Tänk långsiktigt – en kioskvältare	13
ProG – fyra olika projekt.....	17
Gränslöst i Helsingborg (fakta)	18
Utbildning och hälsa avgör framtiden	19
Nycklar till framgång i skolan (fakta)	23
Så här resonerar politiker i Helsingborg	24
Raskt beslut gav SkolFam2	28
Stödet från teamet blev vändpunkten	29
Besparing med plusvärden (fakta)	32
Intervjuer med politiker	33
100 miljoner för samverkan (fakta)	35
Studenter länkas samman (fakta)	36
Ekonomerna in på arenan	37
”Att förankra är oerhört viktigt”	38
Prislappar visar stora besparingar	39

Goda skolresultat sparar pengar	41
Socioekonomiskt bokslut (fakta).....	44
Att investera i barns hälsa	45
Förebyggande arbete är lönsamt	50
Öronmärkta miljoner för tidiga insatser	55
Slutord.....	61
Bilaga 1 – Prislappar i Gävle	63
Bilaga 2 – Mobila skolteamet i Nynäshamn	67
Kontaktpersoner	73
Lästips	74

Förord

Goda erfarenheter av att investera i barns uppväxt

Under mina år som förtroendevald i kommun, landsting, riksdag och regering har jag ofta stått inför den svåra avvägningen mellan att medge budgetunderskott och satsa mer pengar på barnen eller att besluta om minskade resurser. För att inte överlämna budgetunderskottet till samma barn att betala när de blir vuxna. Det är en viktig uppgift för en politiker att inte skyffla över kostnader för dagens välfärd till nästa generation.

Men om vi lär oss att se tidiga insatser för alla barn och unga som en investering, får frågeställningen ett annat perspektiv. Mångas erfarenhet är – och flera år av projekt visar – att resurser till tidiga insatser minskar kostnader över tid och minskar framför allt lidandet för barn och unga under deras uppväxt. När alla barn får samma möjlighet till en god uppväxt minskar skulden som skall bäras av nästa generation.

En kommunstyrelse som satsar på förebyggande insatser kan inte alltid räkna med att få tillbaka investeringen i den egna kommunbudgeten – inte ens längre fram. Mot den bakgrunden är det inte alldeles lätt att få gehör för tidiga insatser. Historien ger ändå belägg för att det är ekonomiskt att investera i god uppväxt för alla barn.

Det finns många exempel där placering på institution inneburit miljonbelopp under ett enda år för ett enda barn. Granskning i efterhand visar nästan alltid att en tidig insats för en betydlig lägre kostnad hade besparat barnet och familjen mycket lidande och minskad kostnad för kommunen. På område efter område syns samma struktur. Tidig insats för att förhindra exempelvis alkoholberoende – ger mindre kostnader för kvalificerad vård och långvarig kronisk sjukdom och för tidig död.

Rapporten ”Tänk långsiktig” bekräftar att vi får höga samhällskostnader när insatser kommer in först när det gått totalt snett. Allmänna Barnhuset tog initiativ till utvecklingsprojekt utifrån denna rapport. I dessa projekt har några kommuner och landsting samarbetat omkring tidiga insatser för att förebygga utslagning och bidra till att vända utvecklingen i positiv riktning.

Det finns en påtaglig samstämmighet omkring förebyggande arbete som investering. En strategi där resurser satsas i god tid för att barn och unga inte skall drabbas av livsvarig ohälsa, bristande utbildning, kriminalitet eller i värsta fall totalt utanförskap.

Om vi gemensamt, mellan kommuner, landsting och stat, utformar ett regelverk som belönar tidiga insatser och att investera i barn och unga, kan vi gemensamt, utan att snekla på ansvarsgränser, förändra vardagen för utsatta barn och unga, så att de kan få växa upp under trygga och acceptabla förhållanden.

Detta är en utmaning. Men det finns beprövad erfarenhet att använda som grund för en systematisk förändring som måste till Nu – inte senare!

2009-09-03

Ingela Thalén

Introduktion

Den här boken vill spegla en process.

Utvecklingsarbeten pågår och även olika former av påverkan, detta för att god samverkan kring utsatta barn och familjer ska fungera, inte bara i ord, utan också i verkligheten.

En process behöver näring inte minst av goda exempel och därför har den här boken kommit till. Här ligger tyngdpunkten på hur politiker, ekonomer och anställda resonerar kring samverkan, förebyggande arbete och ekonomi.

Varför inte utförligt om ”hur-gör-man”?

Det blir en annan bok som kan skrivas när det finns ännu fler utvärderingar och lärande exempel.

Utvecklingsarbete kan bli framgångsrikt bara om det får aktivt stöd av beslutsfattare och chefer. Det är nödvändigt att ha starka argument för att kunna hävda utrymme för förebyggande arbete också i kärva tider. Därför kommer många politiker till tals i den här boken, också i längre intervjuer.

Boken är i första hand tänkt för politiker och chefer. För att den ska vara lätt att läsa och hitta i finns hänvisningar och många faktarutor.

Förhoppningen är förstås att boken ska vara användbar också för alla andra som kämpar för och värnar om förebyggande arbete med barn och unga.

Grundtanken är att det lönar sig också ekonomiskt att satsa på tidiga insatser för att hjälpa barn och ungdomar med olika svårigheter. Glädjande nog finns idag finns bevis på lönsamhet och även stöd för att räkna och argumentera för tidiga insatser.

Tänk långsiktigt! heter den statliga rapporten (2004) som gav argument, kostnadsberäkningar och därtill en modell som visar helhetsbilden över arbetet och kostnaderna för att hjälpa barn och unga.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset drev projekt i fyra kommuner för att omsätta gränsöverskridande samverkan i praktiken, ProG. Det unika var att ekonomer var delaktiga i utvecklingsarbetet. Det finns lärdomar och inspiration att hämta från projektens erfarenheter.

Nationalekonomerna Ingvar Nilsson och Anders Wadeskog har i många år räknat på vad utanförskap och prevention kostar samhället. Med hjälp av deras beräkningar har flera kommuner hävdat och utvecklat satsningar på tidiga, lönsamma insatser. Deras arbete har starkt bidragit till att det nu finns ett medvetande om att det är nödvändigt att mäta resultat och koppla samman ekonomi och förebyggande arbete i samverkan.

Skeptikern invänder: Omöjligt i ekonomiskt kärva tider!

Svar på tal ger socialtjänstens economichef i Gävle: – Att ge rätt hjälp blir billigare!

Stockholm i september 2009

Bitte Lundborg

En utmaning för politiker

Är du politiker beredd att anta en utmaning?

Du vet hur det brukar vara: alla är överens om värdet med förebyggande arbete — och när det kommer till beslut om budget har tidiga insatser svårt att hävda sig i en pressad kommunal ekonomi.

Givetvis går det inte att vända skutan på en gång. Ett hinder är att det kan bli dubbla kostnader under en övergångstid: kostnader för tidiga insatser och för ovillkorliga lagstadgade åtgärder.

Men hur ska det någonsin bli en förändring om Du och Dina kollegor inte hävdar utrymme för och beställer förebyggande arbete? Förändring är möjlig och kan ske stegvis.

Är Du som politiker beredd att anta den utmaningen?

Här är några politiska röster om förebyggande arbete som klok samhällsekonomi.

”Vi ska inte göra samma misstag som vid nittioalets ekonomiska kris och ta bort allt som lagen inte kräver av oss. Vi ska fortsätta arbeta förebyggande. Om vi inte gör det blir det stora kostnader framöver. Dagens kris går över och vi ska tänka långsiktigt.”

Annette Eiserman-Wikström (M) ordförande i kommunstyrelsen, Härryda

”Det handlar om att ständigt förankra och få fler politiker till insikt om värdet av förebyggande arbete. Ju mer vi samverkar desto mer får vi ut av det. Vi politiker ska se helheten. Det viktiga för oss är att investera för framtiden.”

Tomas Nordström (S) vice ordförande i kommunstyrelsen i Helsingborg

”Visst är det försvarbart att satsa på förebyggande arbete också i dåliga tider! Nu har vi sparbetning men ingen vill avbryta arbetet. Det vore oklokt eftersom sättet att arbeta ger goda resultat.”

Thomas Finnborg, kommunalråd (M) Helsingborg

”Den offentliga sektorns 10 000-kronorsfråga är: Varför är det så svårt att satsa tidigt och förebyggande när vi vet att det lönar sig? Vi ska inte vara dumsnåla. Om vi gör rätt tidigt blir det bra för utsatta barn och familjer samtidigt som vi sparar pengar.”

Lars Stjernkvist, kommunalråd (S) Norrköping

”Det centrala är att kommunens ledning tar på sig ansvaret och skapar utrymme för förebyggande arbete. En öronmärkt pott och ekonomiska beräkningar är bra metoder för att freda tidiga insatser. Vi politiker kan inte stirra oss blinda på vad som händer under ett år utan måste se på längre sikt.”

Ilija Batljan, ordförande i kommunstyrelsen (S) Nynäshamn

”Även i ekonomiskt kärvare tider kommer vi att fortsätta satsa på folkhälsa och tidiga insatser. Vi vet att det är bra investeringar. Folkhälsa handlar om medborgarnas välbefinnande och ska inte vara någon budgetregulator.”

Leif Stenquist, kommunalråd (FP) Nynäshamn

Tidiga insatser lönar sig

Ju tidigare utsatta barn och familjer får stöd och hjälp desto mindre är risken att svårigheter växer till berg. Alla förstår att det senare i barnets liv kostar mycket mer att försöka avhjälpa problemen. Nu finns också arbetssätt och ekonomiska beräkningar som bör övertyga beslutsfattare om att förebyggande arbete är samhällsekonomiskt lönsamt.

Redan 1979 började nationalekonomerna Ingvar Nilsson och Anders Wadeskog göra så kallade socioekonomiska bokslut som visar att det finns stora vinster att hämta när myndigheter samarbetar om tidiga insatser.

Debatten tog ny fart med den statliga rapporten ”Tänk långsiktigt!” där Socialstyrelsen, Skolverket och Statens folkhälsoinstitut lanserade en samhällsekonomisk modell för prioriteringar som påverkar barns psy-

kiska hälsa. Rapporten som kom 2004 väckte stort intresse och författarna inbjöds för att föreläsa och inspirera runt om i landet.

Ändå var det inte regeringen eller statliga myndigheter som tog initiativ till att pröva idéerna i praktiken. I stället var det Stiftelsen Allmänna Barnhuset som inbjöd till utvecklingsarbete. I fyra kommuner var uppgiften att utifrån ett barnperspektiv utveckla och pröva lokalt förankrade modeller för att styra och främja ett förebyggande och gränsöverskridande arbete.

Projektet fick förkortningen ProG: Preventiv och Gränsöverskridande styrning i arbetet med barn och unga.

Projektkommunerna Helsingborg, Gävle, Burlöv och Bollnäs med berört landsting och region valde olika arbetsområden (läs mer på sidan 17), men en gemensam slutsats var dock tydlig och självklar:

Politiker och chefer måste uttala sitt stöd till dem som arbetar med samverkan kring barn och familjer. Utan tydlig politisk vilja går det inte att hävda utrymme för förebyggande arbete i ekonomiskt kärva tider.

Vad är förebyggande arbete?

Begreppet prevention kommer från latinets ord 'komma före'. Det är ett samlingsbegrepp för åtgärder som syftar till att bevara god hälsa och förhindra att skador uppkommer. På det medicinska området talar man om primär, sekundär och tertiär prevention.

Primär prevention är åtgärder som riktar sig till alla, till exempel vaccinering eller screening. Sekundär prevention är insatser för individer och grupper som behöver särskilt stöd. Tertiär prevention handlar om att begränsa problem som redan finns och ge bästa möjliga vård.

– Prevention som baseras på kunskap är den mest humana och kostnadseffektiva hjälp som finns, säger Claes Sundelin, barnläkare och professor emeritus. Han ledde arbetet i den parlamentariska barnpsykiatrikommittén som lämnade betänkandet "Det gäller livet" (SOU 1998:31). Han är en varm förespråkare för att det behövs insatser på olika nivåer för att barn ska få goda uppväxtvillkor: kvalitet i olika basverksamheter som

Prevention som baseras på kunskap är den mest humana och kostnadseffektiva hjälp som finns

förskolan, skolan, skolhälsovården och insatser för barn och unga i riskzonen.

– Ett gott allmänt stöd hjälper alla barn. Också de många som klarar sig någorlunda men som skulle behöva mer hjälp för att inte halka in i riskzonen. Poängen med god kvalitet i förskolan och skolan är att färre barn och unga hamnar i riskzonen. Därutöver är det självklart att barn som far illa och deras familjer ska få den hjälp de behöver, säger Claes Sundelin.

Nya begrepp

Inom preventionsforskning på det socialvetenskapliga fältet används numera nya benämningar: universell, selektiv och indikativ prevention. Idag är en hel rad preventionsprogram utvärderade och finns listade hos Institutet för utvärdering av metoder i socialt arbete, IMS, inom Socialstyrelsen.

Professor Håkan Stattin, preventionsforskare och professor i Örebro, definierar förebyggande arbete som åtgärder som sätts in så tidigt som möjligt för att förhindra en ogynnsam utveckling.

Universell prevention är åtgärder som riktar sig till alla för att skapa goda villkor, medan målet för selektiva och indikativa preventionsprogram är att minska och eliminera problem som redan finns.

Det finns alltså tre nivåer på prevention och förebyggande arbete.

– Allmänna insatser som mödravård, barnavård, förskola, familjecentral, skola, skolhälsovård, antimobbningskampanjer, föräldrautbildning och så vidare.

– Riktade insatser till grupper där det kan finnas risk för en negativ utveckling. Grupper för barn till missbrukare eller psykiskt sjuka föräldrar, grupper för unga mödrar, rådgivning på ungdomsmottagningar och familjecentraler är några exempel.

– När enskilda barn behöver extra stöd, vård eller behandling är det socialtjänsten och/eller barnpsykiatri som griper in.

Gränserna mellan de olika preventionsnivåerna är inte absoluta, inte heller vilken organisation som gör vad. Till exempel erbjuder familjecentraler och barnavårdscentraler både generellt och riktat stöd.

Tidiga insatser

Tidiga insatser är ett ofta använt begrepp som står för olika typer av insatser i ett tidigt skede av en ogynnsam utveckling. Det kan gälla för både grupper och individer. Rådgivning och stöd, utbildning och träning av olika slag, kontaktpersoner och kontaktfamilj är några exempel på tidiga insatser.

Tänk långsiktigt – en kioskvältare

År 2004 lanserade tre myndigheter ”Tänk långsiktigt!”, en rapport som man utan tvekan kan kalla en kioskvältare. Socialstyrelsens chefekonom Karin Mossler, en av författarna, berättar att hon aldrig tidigare varit med om att en statlig rapport väckt sådant gensvar. Det som skapade och fortfarande skapar intresse är att boken ger ekonomiska argument för att hävda utrymme för förebyggande arbete.

Ett exempel: under en trettioårsperiod kan en missbrukare kosta samhället 12–15 miljoner kronor. För den summan går det att ordna föräldrautbildning för föräldrar till 6 900 barn. Det är högst rimligt att anta att flera barn därmed räddas från att leva med missbruk och i utanförskap. Jämförelsen visar att satsningen på föräldrautbildning är samhällsekonomiskt lönsam.

Socialstyrelsen, Skolverket och Statens folkhälsoinstitut lanserar en samhällsekonomisk balansräkning som kan vara ett hjälpmedel för att beräkna positiva och negativa effekter för olika aktörer: enskilda, kommun, landsting, stat, företag och organisationer. Minussidan stavas resursåtgång medan det på plussidan handlar om ökad livskvalitet, minskade kostnader och ökad produktion. Med den modellen får huvudmännen bättre underlag för sina prioriteringar.

Tabell 1. En modell för samhällsekonomisk balansräkning

	Negativa effekter		Positiva effekter		
	Resursåtgång för insatsen	Förbättrad hälsa/ ökad livskvalitet	Minskade kostnader	Ökad produktion	Andra positiva effekter
Enskilda Kommun Landsting Stat Företag Organisationer					
Sa: Samhället					

Källa: Tänk långsiktigt! En samhällsekonomisk modell för prioriteringar som påverkar barns psykiska hälsa, Skolverket, Socialstyrelsen och Statens Folkhälsoinstitut, 2004.

Utgångspunkten är att samhällets resurser ska användas så effektivt som möjligt. Det kan betyda att kostnader flyttas mellan huvudmän eller att kostnader uteblir. En kommunal insats kan leda till att barn med allvarlig psykisk ohälsa fångas upp och får hjälp hos landstingets barn- och ungdomspsykiatri. I en skola med resurser som kurator, skolsköterska och psykolog är det sannolikt att färre barn behöver söka sig till hälso- och sjukvården vilket betyder en vinst för denna huvudman.

Nu går det inte att tidigt exakt veta vilka barn som kan komma att fara illa eftersom det är summan av riskfaktorer och hur de påverkar det enskilda barnet som avgör den saken. Grunden är dock ett generellt stöd av hög kvalitet till alla barn och familjer. Detta är det viktigaste när det gäller att förebygga problem. Ett exempel: med god kvalitet i barnomsorgen behöver färre barn särskilt stöd.

Det finns idag bra riskbedömningsinstrument som grundar sig på forskning om risk- och skyddsfaktorer. De är goda komplement i bedömningen av vilka barn som kan riskera hamna i en ogynnsam utveckling. Men är det säkert att bra kvalitet i det allmänna stödet till barn och familjer verkligen lönar sig? Ingen kan med säkerhet påstå att insatsen X idag innebär en besparing på Y kronor i framtiden. Politiker och chefer har alltså att väga kortsiktigt säkra kostnader mot långsiktigt osäkra vinster.

”En riskbedömning är som en väderleksprognos. Prognosen säger att det kommer att regna nästa dag. Den kan vara fel, men eftersom det tidigare har regnat i sextio procent av fallen, kan det vara en bra idé att ta med sig ett paraply.”

Aron Shlonsky, docent, University of Toronto

I den andra vågskålen kan man då lägga att det finns stor politisk enighet i Sverige om att barns och ungdomars välfärd är en mycket viktig angelägenhet för samhället. Enligt de folkhälsomål som fastställts ska barns och ungdomars psykiska hälsa uppmärksammas särskilt.

Både politiker och de som arbetar med barn och familjer vill ha samverkan över sektorsgränserna. Det som bland annat hindrar är att kostnader hos en huvudman eller förvaltning inte sällan ger vinst hos en annan huvudman. Alltså ger det, ekonomiskt sett, obetydliga fördelar för den egna verksamheten. Ingen ser eller räknar på helheten. Och överordnat allt detta finns lagens krav på budgetbalans.

Men vad finns det egentligen för alternativ till att samarbeta och agera mer långsiktigt? Samhällets kostnader för den psykiska ohälsan stiger samtidigt som människor lider av att inte få rätt eller varaktig hjälp.

Förebyggande arbete i samverkan är en möjlig väg att vända utvecklingen till det bättre.

Vad finns det egentligen för alternativ till att samarbeta och agera mer långsiktigt?

ProG – fyra olika projekt

Under två år pågick Barnhusets projekt att omsätta idéerna från Tänk långsiktigt i praktiken. Handledare i projekten var två ekonomie doktorer, Jan E Persson och Ulrika Westrup från institutionen för Service Management vid Lunds universitet, som också skrev en rapport om projektets erfarenheter, Gränsöverskridande ledning och styrning (Stiftelsen Allmänna Barnhuset 2007:3).

Det unika med projekten var ekonomers medverkan också i det lokala arbetet (se sidan 37).

I de fyra kommunerna testades olika arbetsätt. I Burlöv startade en familjecentral och i Bollnäs ägnade man sig åt att identifiera barn i riskzonen. I Gävle satsade man på samordnade insatser för utsatta barn och familjer och satte prislappar på samverkan. I Helsingborg blev inriktningen att samla och styra allt förebyggande arbete plus en särskild satsning för bättre stöd i skolan till barn i familjehem.

Gränslöst i Helsingborg

PArT, Preventivt arbete tillsammans, är ett utvecklingsarbete i samverkan mellan olika kommunala nämnder i Helsingborg: skol- och fritid, utveckling, social, kultur samt kommunstyrelsen och Region Skåne (Helsingborgs lasarett, sektionen för mödra-, barn- och ungdomshälsovård). Numera ingår även Landskrona kommun i PArT. Ledningsgruppen består av chefer med mandat från respektive nämnd och förvaltningschef.

PArT kan beskrivas som ett paraply för alla verksamheter i städerna som bedriver förebyggande arbete. Att samla allt detta, med egen hemsida, bidrar till dialog och inspiration.

Här är två exempel på utvecklingsprojekt.

SkolFam, Skolprojekt inom familjehemsvården, drevs under åren 2005-2008 och fick goda resultat i en vetenskaplig utvärdering. Ett projektteam med specialpedagog, psykolog och socialsekreterare arbetade med familjehemsplacerade barn utifrån vars och ens behov. Numera är arbetssättet en del av ordinarie verksamhet inom skolan och socialtjänsten.

UTSIKTER står för Utbildning, Samverkan, Insatser, Kunskap, Ekonomi och Resultat. Denna satsning i Helsingborg och Landskrona använder sig av SkolFams arbetsmetod också för barn i familjer med långvarigt försörjningsstöd och barn som nyligen kommit till Sverige.

Fokus är att skapa bästa möjliga förutsättningar för goda utbildningsresultat och god hälsa. Statens Folkhälsoinstitut har beviljat 9 miljoner kronor under åren 2009-2011 för satsningar på hälsa i anslutning till UTSIKTER. Forskare bland annat från Lunds universitet följer och utvärderar arbetet.

I en politisk styrgrupp för lokalt sektorsövergripande hälsofrämjande arbete för barn och ungdomar ingår politiker från Helsingborg, Landskrona och Region Skåne.

Utbildning och hälsa avgör framtiden

Det vackra Helsingborg har en baksida. Många barn lever i fattigdom och många klarar inte av grundskolan. Nu förändras detta till det bättre genom gränsöverskridande samverkan och målmedveten satsning på utbildning och hälsa.

– Om vi vill förändra verkligheten är det barnen som vi ska arbeta med. Därmed blir också föräldrar delaktiga, säger Leif Redestig, utvecklingsledare och drivande kraft i den gränsöverskridande samverkan som kallas PArT.

Hälso- och sjukvården använder sig av termen riskgrupper, ett begrepp som är mindre känt inom kommunal verksamhet. Nu har PArT introducerat detta tänkande i kommunen och även visat på hur man kan arbeta med riskgrupper. Utmaningen är att ge hjälp så att vissa grupper av barn i vuxen ålder inte behöver drabbas av fysisk och psykisk ohälsa, arbetslöshet och bidragsberoende.

Samhällets ansvar

En poäng med att arbeta med ett riskgrupptänkande är att problemen lyfts från det enskilda barnet. I stället blir det tydligt att det är samhällets ansvar att skapa bättre förutsättningar för olika riskgrupper. I detta arbete måste det finnas en gemensam grund och hållning. Det fungerar inte att dela ut ansvar till olika verksamheter — i stället är det nödvändigt att arbeta tillsammans.

– Om vi vill begränsa nyrekrytering av klienter ska vi satsa på barnen. Utbildning är den enskilt starkaste skyddsfaktorn vi känner till. Alla vet att det är stor risk att det går dåligt för unga som inte har klarat sig i skolan, säger Leif Redestig.

Fokus i arbetet är utbildning och hälsa, det senare också en stark skyddsfaktor. Det finns flera skäl för att rikta in sig på dessa två områden:

- Vi vet att utbildning och hälsa är tunga faktorer som avgör barns framtid.
- Det är lätt att skapa konsensus och kraftsamla kring uppgiften.
- Det finns rimliga förutsättningar för att mäta resultat av det man gör.

Utbildning är den enskilt starkaste skyddsfaktorn vi känner till.

I Helsingborg gav man sig i kast med att förbättra skolresultaten för barn placerade i familjehem. Både svensk och internationell forskning visar att dessa barn ofta presterar dåligt i skolan och mer sällan än andra ungdomar går vidare till högskolan.

Politikerna med på noterna

Stadens politiker var tidigt med på att samverka kring satsningen för bättre skolresultat. 15,7 procent av niondeklassarna i Helsingborg saknade behörighet till gymnasiet.

– Vi kan inte acceptera att många elever känner sig misslyckade när de lämnar grundskolan, säger Tomas Nordström (S) vice ordförande i kommunstyrelsen i Helsingborg.

Ett skäl till politikernas intresse är att Leif Redestig och andra i PArT har täta kontakter med stadens ledande politiker och medverkar i många sammanhang för att berätta om arbetsmetoder och resultat. Kontakter finns med forskare i Sverige och England. Att PArT deltagit i Stiftelsen Allmänna Barnhusets nationella projekt om förebyggande arbete och ekonomi har också skapat trovärdighet och intresse.

– Det finns stora ekonomiska och mänskliga vinster i detta att barn klarar av skolan. Alla inser att goda utbildningsresultat är en vinst i sig. Egentligen behöver vi inte översätta resultaten till kronor, säger Leif Redestig. Det politikerna behöver veta är hur vi använder resurserna och vilka resultat vi uppnår med vårt arbete. Den kunskapen leder till bättre styrning, högre effektivitet och en mer ändamålsenlig fördelning av resurser.

De mest utsatta barnen

Med projektet SkolFam har man funnit ett mycket lovande arbetssätt. Det gäller inte vilka barn som helst, utan de med svårast utgångsläge: barn placerade i familjehem. Erfarenhet och forskning visar entydigt att dessa barn har svårare än andra att prestera bra i skolan och därför får en svår start inför vuxenlivet. Ingen lätt uppgift kan tyckas, men erfarna

personer i ett team – specialpedagog, psykolog och socialsekreterare – anpassade stödet efter varje barns behov.

Professor Bo Vinnerljung har utvärderat SkolFam, Skolprojekt inom Familjehemsvården. Resultaten är mycket goda: alla presterar påtagligt bättre i skolan, läsningen fungerar och relationer med kamrater och vuxna har blivit bättre. Och viktigt att veta: trots att en del barn mådde psykiskt dåligt kunde de ändå förbättra sina resultat i skolan. Skolfam drevs som projekt under åren 2005–2008. Numera är arbetsmetoden en permanent del av familjehemsverksamheten i Helsingborg.

Skräddarsytt stöd

Sedan ett år tillbaka används arbetssättet i SkolFam med skräddarsytt stöd för ytterligare två riskgrupper, barn i familjer med långvarigt försörjningsstöd (UTSIKTER), och barn som är nyanlända till Sverige.

Arbetet i den samverkan som kallas UTSIKTER sker parallellt på två nivåer. Den ena omfattar enskilda barn i riskgrupper. Den andra utgörs av samtliga barn i de sju skolor i Helsingborg och Landskrona som ingår i utvecklingsarbetet. Alltså arbetar man både på individnivå och grupp-nivå med två områden, utbildning och hälsa. Projektets ledning får regelbundna rapporter om barnens resultat, både på individnivå och på grupp-nivå.

Ett stödsystem håller på att byggas upp för att stödja barnens utveckling inom centrala områden: matematik, språk, läs- och skrivutveckling, hälsa och kultur. Även samarbetet med socialtjänsten och föräldrarnas medverkan ska utvecklas. Ju större förtroendet är mellan skolan och föräldrarna, desto bättre grund för barns lärande, hälsa och utveckling.

Det finns starka skäl för politiker och chefer att följa barnens och skolans resultat:

Demokrati: alla barn har samma rätt till utbildning. Det är samhällets ansvar att se till att de får den. Utan kunskap om resultat vet man inte om så sker.

Kunskap om resultat leder till bättre styrning och resursfördelning.

Effektivitet: Kunskap om resultat leder till bättre styrning och resursfördelning. Idag finns begränsade möjligheter att följa utvecklingen hos barn i riskgrupper. Ändå ska chefer och politiker fatta beslut med betydande konsekvenser för barns framtid.

Många vill samarbeta. Men hur går man från insikt till handling?

Leif Redestig avråder bestämt från att dra igång ett SkolFam som enbart ett socialtjänstprojekt. Arbetssättet måste förankras och betraktas som en gemensam uppgift. Det man vill göra måste ha substans. I botten ska finnas en analys: Vad beror det på att många elever inte klarar sig? Förändringsarbete ska bygga på kunskap om vad som fungerar och inte fungerar. Detta krävs för att politiker ska kunna ta ställning.

”För varje enskilt barn som genom lyckad skolgång ges förutsättningar för fortsatt utbildning och arbete, i stället för arbetslöshet och socialbidrag, sparar städerna 60 000–100 000 kronor per år. Till detta belopp (enligt riksnormen 2009 för försörjningsstöd) kommer uteblivna skatteintäkter, förlorat produktionsvärde, kostnader för ohälsa och annat som utanförskap för med sig.”

Källa: Fokus på förbättrad hälsa och utbildning för alla barn, PAiT, mars 2009)

NYCKLAR TILL FRAMGÅNG I SKOLAN

Projektet SkolFam, Skolprojekt inom familjehemsvården, följdes och utvärderades av professor Bo Vinnerljung, IMS (Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete) inom Socialstyrelsen. Med vart och ett av de 24 familjehemsplacerade barnen arbetade en specialpedagog, en psykolog och en socialsekreterare plus 24 familjehem och 22 skolor i södra Sverige. En grundlig kartläggning var basen för arbetet.

Resultaten är tydliga: Barnen presterar påtagligt bättre i skolan. Medelvärdena har förbättrats i nästa alla pedagogiska tester. Läshastigheten har ökat påtagligt. Relationer och positiv social förmåga har förbättrats. Även de barn som har det svårt emotionellt presterar nu bättre än tidigare.

NYCKLAR TILL FRAMGÅNG:

Kartläggningen – vikten av att kartlägga det individuella barnets förutsättningar och synliggöra behov

Att anpassa det pedagogiska upplägget utifrån elevens behov

Att problem lyfts från barnet till miljö/samspel/organisation

Arbetsalliansen, den arbetsallians som skapas mellan deltagande PARter

Arbetsmodellen med fortlöpande systematisk uppföljning av arbetet

Att skolledningen är med i arbetsprocessen.

Så här resonerar politiker i Helsingborg

Peter Danielsson (M) ordförande i kommunstyrelsen:

”Vi måste ta ett gemensamt ansvar för att ge barn i riskgrupper bättre utbildning och hälsa. Den bästa skyddsfaktorn för utsatta barn är en lyckad skolgång. För mig är det viktigt att projektet är en forskningsstött satsning på utbildning som vi vet ger effekt. Det är glädjande att PARt har gjort verklig skillnad för barnen.

Projektet SkolFam och UTSIKTER ger de utsatta barnen en bättre start i livet. På sikt ger det oss möjlighet att använda våra gemensamma resurser på ett bättre sätt. Projektet har dessutom skapat nytt engagemang, inspirerat till nytänkande och gett nya kunskaper. Vi bör arbeta för att projektens tvärsektorieella metodik och sätt att tänka ska genomgå hela vår grundorganisation.

Det är jätteroligt att PARt får välförtjänt uppmärksamhet i olika sammanhang. Vi är både glada och stolta över att Helsingborg ligger i framkant på detta område. Även nu i ekonomisk nedgång kommer vi att säkerställa att det finns ekonomiska medel även i fortsättningen för förebyggande arbete.”

Även nu i ekonomisk nedgång kommer vi att säkerställa att det finns ekonomiska medel även i fortsättningen för förebyggande arbete.

Thomas Finnborg (M) kommunalråd, ledamot av kommunstyrelsen, ordförande i socialnämnden:

”Vi har fått en arbetsmetod som ger gott resultat, vilket är mycket positivt. Det är viktigt att själva toppen av politik och organisation är med på noterna.

Resurser finns och det handlar om att ta ett gemensamt ansvar. Med kommunledningen i spetsen håller vi politiker tät kontakt med PARt och ser till att tjänstemännen presenterar arbetssätt och resultat i många olika sammanhang. Nyligen berättade de om sitt arbete på ett bokslutseminarium för fullmäktige, kommunledning, presidier i nämnder och styrelser samt chefstjänstemän. Det gäller att synas överallt och att visa att det ger resultat att samarbeta över gränserna.

Visst är det försvarbart att satsa på förebyggande arbete också i dåliga tider! Nu har vi sparbetning men ingen vill avbryta arbetet i PARt. Det vore oklokt eftersom sättet att arbeta ger goda resultat.

Jag är stolt över det som tjänstemän och fältarbetare gör i PARt och över att vi politiker bidrar till detta genom att ge dem vårt stöd. Man måste vara envis — att förbättra barns villkor är inget du förändrar på en mandatperiod. Det som behövs är ivriga politiker och duktiga tjänstemän och täta kontakter oss emellan.

I mitt yrke som polis under 30 år har jag sett mycket elände och hur många barn mår dåligt. Enda sättet att påverka till det bättre är genom skolan och stöd till föräldrarna. Vi vet att det blir kostnader när det inte går bra för barnen. Därför borde man lägga in pengar för förebyggande arbete i kommunens investeringsbudget men tyvärr är detta inte tillåtet enligt dagens regler. Investeringar i barn är något som behöver diskuteras framöver.”

Christel Håkansson (S) vice ordförande i skol- och fritidsnämnden

”Resultaten i SkolFam är guld värda! Eftersom jag arbetar som sjuksköterska inom psykiatrin sedan många år ser jag hur tidigare patienters barn kommer till oss med missbruk och andra problem. Det sociala arvet går vidare. Därför är det så viktigt att inte dra in på resurser som drabbar de mest utsatta.

Ett intressant resultat men inte förvånande från SkolFams kartläggning är att barn i familjehem är lika begåvande som andra barn. Vad är det då som gör att de får så mycket sämre resultat i skolan än andra barn? Vi vet ju att dessa barn kommer från trassliga och svåra förhållanden. Även ett barn med ’normala’ förhållanden måste få hjälp och stimulans hemifrån för att lyckas bra i skolan. Familjehemmen måste engagera sig så att barnet klarar skolan och skolan måste också ställa upp. I SkolFam har man lyckats med detta.

Investeringar i barn är något som behöver diskuteras framöver.

Tänkvärt är också att projektet visar att fastän ett barn i familjehem kan ha det jobbigt emotionellt kan han/hon med rätt hjälp — ändå prestera klart bättre än tidigare i skolan. Det finns en föreställning om att psykisk balans behövs innan det är dags att satsa på skolarbetet. Men säkert är det också så att det psykiska välbefinnandet ökar när det går bra i skolan.

Det förebyggande arbetet i PARt är jättebra och en fördel är att man sätter av resurser utan att peka ut vissa enskilda barn utan mer riktar in sig på grupper av barn. Men det gäller också att inte kortsiktigt spara in på något som försämrar för utsatta barn och ungdomar. Samarbete över förvaltningsgränser är bra och en förutsättning för att få ett helhetsgrepp. Att det gått så bra med arbetet i SkolFam tror jag mycket beror på just de personer som arbetar i projektet, rätt personer på rätt plats.”

Birgitta Södertun (KD) kommunalrådordförande i den politiska styrgruppen för förebyggande arbete, PARt.

”Helsingborg stad är en av sex kommuner i landet som fått pengar från Folkhälsoinstitutet för satsningar på folkhälsan, nio miljoner kronor under tre år. Ett villkor är att en politisk styrgrupp leder arbetet i Helsingborgs stad, Landskrona kommun och Region Skåne. Forskning och utvärdering har också kopplats till denna satsning på hälsa.

Det vi gör nu för våra barn avgör vårt samhälles framtid. Barns och ungas uppväxtvillkor är ett av sju förbättringsområden för Helsingborgs stad. Målet är att förbättra uppväxtvillkoren, minska antalet barn i förskolans barngrupper och att se till att fler elever får fullständiga betyg.

PARt är ett exempel på gott samarbete och SkolFam visar klart att skolresultaten har förbättrats för många elever. Det är viktigt att utbilda rektorer och lärare så att all personal i skolan blir införstådda med arbets sättet. I vissa områden är det bara 64 procent av eleverna i årskurs 9 som är behöriga till gymnasiet.

Om man inte mäter resultat vet man inte om pengarna har använts rätt. Det är viktigt att göra tydligt hur vi använder de resurser vi har. Receptet för framgång med förebyggande arbete är en tydlig organisation och tvärssektoriellt arbete som följs av forskare. Dessutom ska frå-

gorna föras upp till högsta politiska nivå. Det är viktigt att majoritet och opposition driver frågorna tillsammans.

När jag möter skeptiker berättar jag om min egen erfarenhet som barnmorska då jag var verksam på en familjecentral. Alla kommer dit och träffar personal som ger råd och stöd. En sådan samverkan mellan olika professioner ger oerhörda hälsovinster. Jag är väldigt nöjd över att ha varit med om att starta sex familjecentraler i staden under min förhållandevis korta tid i stadshuset. I varje budgetdebatt ser jag till att nämna att det behövs fler familjecentraler!”

Tomas Nordström (S) kommunalråd, vice ordförande i kommunstyrelsen

”Det arbete som utförs i PARt är väldigt bra och intressant! Vi politiker är väldigt nöjda och det finns tjänstemän som säger att detta är det roligaste de har gjort. Det är en bra dialog mellan förvaltningar och politiker om resultaten av förebyggande arbete. Det är en styrka att vi också har forskare med oss i arbetet.

Kommunstyrelsen vill skrota stuprörstänkandet och betonar att satsningen på förebyggande arbete är ett ansvar för stadens samtliga politiker och förvaltningar. Att ha kreativa tjänstemän är viktigt, människor som tänker annorlunda och ser nya möjligheter.

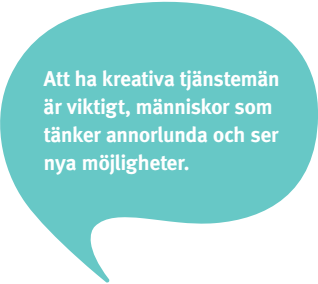
Om man vill förbättra medborgares livsvillkor måste man börja med barnen. Vi kan inte acceptera att så många som 15 procent av eleverna känner sig misslyckade när de lämnar grundskolan. Det gör att arbetet i SkolFam känns särskilt viktigt.

Ett skäl till att opposition och majoritet samverkar bra om förebyggande arbete tror jag bland annat beror på att vi under flera år hade servicenämnder för verksamheter som skola, fritid och socialtjänst. Då gnuggades också vi politiker i samverkan. Hittills har det varit politiskt maktskifte efter varje val vilket medverkat till att vi politiker har sökt enas om bra lösningar utan att förändra organisationen alltför mycket.

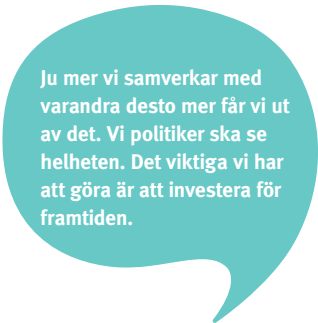
Ändå är det fortfarande hela tiden en kamp att hävda utrymme för förebyggande arbete eftersom resurser också måste finnas för det akuta,

Receptet för framgång med förebyggande arbete är en tydlig organisation och tvärsektorielt arbete som följs av forskare

Att ha kreativa tjänstemän är viktigt, människor som tänker annorlunda och ser nya möjligheter.

Ju mer vi samverkar med varandra desto mer får vi ut av det. Vi politiker ska se helheten. Det viktiga vi har att göra är att investera för framtiden.

omhändertagandet till exempel. Det är en kamp om ekonomiskt utrymme, där barn och föräldrar inte alltid har lika starka röster som äldre och funktionshindrade.

Det handlar om att ständigt förankra och få fler politiker till insikt om värdet av förebyggande arbete. Ju mer vi samverkar med varandra desto mer får vi ut av det. Vi politiker ska se helheten. Det viktiga vi har att göra är att investera för framtiden.”

Raskt beslut gav SkolFam2

Det var under professor Bo Vinnerljungs föreläsning om arbetssättet i Helsingborg som politiker i Norrköping bestämde sig: Vi ska också se till att våra barn i familjehem klarar sig bättre i skolan!

Samstämmig forskning visar att dessa barn ofta presterar sämre än andra barn, detta trots att de är lika begåvade som sina kamrater. Barn i familjehem löper också större risk än andra att få sociala problem och utveckla psykisk ohälsa. Bara drygt fem procent av ungdomar som har bott i familjehem har högskoleexamen. För samtliga ungdomar är siffran 28 procent.

En verksam metod för att ge ett gott stöd i skolarbetet finns redan. I Helsingborg har man med stöd av professor Bo Vinnerljung drivit utvecklingsarbetet SkolFam. Det har gett gott resultat inte bara för målgruppen, barnen i familjehem, utan också för andra barn i klassen. Sättet att arbeta har påverkat klassen på ett positivt sätt.

I april 2008 startade SkolFam2 i Norrköping, ett samarbete mellan kommunens socialkontor och utbildningskontor och Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Myndigheten för skolutveckling, numera Skolverket, bidrar ekonomiskt till projektet. Också i Norrköping får projektet vetenskapligt stöd av Bo Vinnerljung, verksam inom Socialstyrelsen (Institutet för utveckling av metoder i socialt arbete och Epidemiologiskt Centrum). Projektet ska pågå fram till juni 2011.

I Norrköping deltar 25 barn i årskurs 1–6 som är placerade i familjehem av Norrköpings kommun. Barnen går i olika skolor i fyra län. Arbetet ska pågå under två år i tre olika faser: – psykologisk och pedagogisk kartläggning – utbildningsplan och genomförande – psykologisk och pedagogisk kartläggning. Två personer arbetar på heltid, specialpedagog Ulla Axelsson och psykolog Rikard Tordön. I det team som ger stöd till skolan, familjehemmet och barnets föräldrar ingår också ansvarig socialsekreterare.

Under föreläsningen tog politikerna till sig att man bör använda befintliga resurser på de mest utsatta barnen på det område som har stor betydelse för dem, nämligen skola och utbildning. SkolFam2 är ett politiskt initiativ, säger Bo Vinnerljung som säger sig ha blivit ”riktigt rörd” över ”politikernas moraliska ryggrad”.

Stöd från teamet blev vändpunkten

Att komma med i SkolFam-projektet blev en vändpunkt. Redan efter fyra månader har hon märkt skillnad, familjehemsmamman Eva som har fem barn i familjen, därav två fosterbarn. Eva och hennes man bor på landet och barnen går i en liten skola där alla är accepterade och har kompisar.

– Som vi slet för att vår fosterdotter Kim skulle hänga med i skolan! Vi läste och traggade med henne men inget fastnade. Att vi kom med i SkolFam har förändrat mycket. Efter de tester gjordes fick vi en klarare bild av hennes svårigheter vilket gav oss förståelse och en annan tolerans. Det är ju lätt att bli irriterad när vi övar och övar med skoluppgifterna och allt ändå är bortblåst efter en stund! Vi fick lära oss hur vi ska förhålla oss för att inlärning ska fungera bättre. Vi tränar ständigt i olika situationer, nu går det av bara farten. Nu börjar Kim komma ifatt lite i skolan, hon har kamrater och vill gå i skolan.

Eva arbetade tidigare halvtid, vilket inte längre är möjligt. Nu arbetar hon utanför hemmet en dag i veckan och då är hennes man till hands hemma.

”Ofta är det lättare att resonera med politiker än med chefer. Politiker har ett moraliskt uppdrag och ställer sig frågor: ska det vara så här? De är mottagliga för fakta och trovärdiga resultat.”

Professor Bo Vinnerljung

– När man blir familjehemsförälder får man lägga allt annat åt sidan. Att ha fosterbarn är som att ha fått ett nyfött barn som ska passa in i familjen, de ska lära sig vår livsstil och förstå våra regler. Samtidigt bär dessa barn på oro och mardrömmar.

Kim kom till familjen för ett och ett halvt år sedan. Under den tiden har Eva och hennes man bara varit borta från hemmet en enda gång. Det var för att delta i en kurs om SkolFam2, två dagar med en övernattnig. Det var uppgjort att morföräldrarna som känner barnen mycket väl skulle finnas i hemmet. Ändå var det svårt för Kim som storgråtande sa till Eva: ”du måste alltid vara här, du måste finnas här”.

Eva och hennes man har ett team som stöttar dem: skolans rektor, lärare, socialsekreterare, en person från barnpsykiatrin plus specialpedagog och psykolog från SkolFam-teamet.

– Det fungerar bra! Vi kan ringa om något händer och behöver råd om hur vi ska tackla olika svårigheter. Andra familjehem som jag känner skulle vilja ha lika god uppbackning som vi får! Faktum är att samhället skulle tjäna på att satsa ordentligt på barn som har det svårt. Risken finns ju att det inte går så bra i livet för dem.

– Ibland kan man tänka, är det värt allt arbete? Men maken och jag, vi kommer alltid fram till att fosterbarnen är en del av vår familj. Och jag har gett mig sjutton på att mina barn inte ska hamna fel!

Fotnot. Eva och Kim heter egentligen något annat.

BESPARING MED PLUSVÄRDE

SkolFam-teamet arbetar med 25 barn som är placerade i familjehem av Norrköpings kommun. Teamets insatser kostar under tre år per barn cirka 150 000 – 160 000 kronor. Eller, räknat per år och barn, cirka 50 000 kronor. Detta kan jämföras med vad det kostar att undervisa barn med stora svårigheter i särskild så kallad resursgrupp: per barn och år 230 000 kronor (personal- och driftskostnader).

Utöver ekonomisk besparing ger SkolFam flera plusvärden. Vi slipper flytta barnet från klassen eller skolan. Vårt målinriktade arbete betyder en kvalitetshöjning för hela skolan, säger Mia Wiman-Olsson, samordnare för SkolFam2.

Intervjuer med politiker

Lars Stjernkvist (S) kommunalråd, ordförande i barn- och utbildningsnämnden i Norrköping:

”Den offentliga sektorns 10 000-kronorsfråga är varför det är så svårt att satsa tidigt och förebyggande när vi vet att det lönar sig? Vi politiker ska inte vara dumsnåla. Om vi gör rätt tidigt blir det bra för utsatta barn och familjer samtidigt som vi sparar pengar.

Idag är det svårt att hävda ekonomiskt utrymme för förebyggande arbete. I den politiska vardagen finns andra intressen som talar med starka röster. Det finns risk att vi upprepar nittiotalets misstag och skär ner på förebyggande arbete. Under krisens nittiotal försvann en tredjedel av landets specialpedagoger — och nu ser vi resultatet, många unga lämnar skolan utan godkänt.

I Norrköping måste det bli större klasser framöver. Målsättningen är att försöka hävda insatser till de mest utsatta barnen. Jag önskar att jag kunde säga att vi ska hävda förebyggande riktade insatser men kan inte säga mer än att vi ska försöka.

I den offentliga debatten får vi medhåll, men ute på skolorna kommer stark kritik från föräldrar som tycker att klasserna blir för stora. Det är svårt att förklara för 60 föräldrar varför det måste bli så. Mot detta står ett mindre antal oroliga föräldrar vars barn så väl behöver extra hjälp.

Vi har länge försökt förbättra stödet i skolan till barn med särskilda behov. När vi hörde om SkolFam i Helsingborg förstod vi att också vi måste ägna mer uppmärksamhet åt att stötta barn i familjehem i deras skolgång. Det är bra att forskningen följer oss och att det vi gör också blir till nytta för andra barn.

Att barn lyckas i skolan betyder att de blir bättre rustade för framtiden. Forskningen bekräftar att barn i familjehem, allmänt sett, klarar sig sämre i skolan än andra. Om då ett par barn kan söka den utbildning de vill ger detta goda chanser till arbete och ett bra liv. Om så bara ett barn klarar det har vi sparat in vad stödet har kostat.

Det finns risk att vi upprepar nittiotalets misstag och skär ner på förebyggande arbete

Det som kan övertyga om vinster med förebyggande arbete är två saker:
– Att vi utvärderar och att forskningen ger oss resultat. – Att ekonomerna på sitt språk visar på vinsterna med förebyggande arbete.”

Sven Brus (KD) ledamot av socialnämnden i Norrköping:

”Det var inte svårt att bli övertygad om det var värt att satsa på SkolFam-modellen. Vi har cirka hundra barn placerade i HVB-hem och familjehem och känner väl till att det är svårt för många av dem att klara av skolan. I behandlingsutskottet ställer vi oss ofta frågan hur det kan bli så att barn kan tillbringa en hel termin i skolans korridorer, inte i klassrummet! Det måste gå att finna ett sätt att binda ihop de båda världarna – den sociala verkligheten och skolan. Vi tror att SkolFam ger den möjligheten.

Med de tuffa sparbetning som gäller idag måste vi se över allt, även förebyggande arbete. Det är i barndomen som vi har möjlighet att påverka resten av en människas liv. Därför borde tidiga insatser ses som investeringar. Det borde bli konsekvensen av att hävda alla människors rätt till ett hyggligt liv.

Det finns också ekonomiska argument för detta, men jag vill lyfta fram att det i hög grad handlar om människovärdet. Det som står i Barnkonventionen om barns rätt både till trygghet och utbildning kan man också åberopa — och påminna om att konventionen gäller också i Sverige.

Det finns helt klart behov av tidiga insatser till utsatta barn och deras familjer — det behöver man inte argumentera för. I stället handlar det om att gnetta på och försöka det bästa möjliga. Men ibland är det som ett tröstlöst ekorrhjul, där barn och familjer snurrar runt i förfärliga förhållanden. Cirkeln måste brytas.”

Det är i barndomen som vi har möjlighet att påverka resten av en människas liv. Därför borde tidiga insatser ses som investeringar.

100 MILJONER KRONOR FÖR SAMVERKAN

En tredjedel av landets kommuner har fått del av 100 miljoner kronor som regeringen avsatte 2006 för att stimulera samverkan mellan skola, socialtjänst, polis och barnpsykiatri. Skolverket ledde projektet som pågått i två år från hösten 2007 till sommaren 2009.

De deltagande verksamheterna har uppmärksammat olika tecken på att barn och ungdomar riskerar att fara illa och behöver hjälp. Projekten fokuserade på skolfrånvaro, drogförebyggande arbete, brottsförebyggande arbete samt psykisk hälsa. Flertalet kommuner tog ett helhetsgrepp över samverkan, oberoende av vilket innehåll det handlar om.

Under ledning av sociologiprofessorn Berth Danermark vid Örebro universitet deltog flera forskare i utvärderingen av arbetet med samverkan medan nationalekonomerna Ingvar Nilsson och Anders Wadeskog analyserat uppdraget utifrån ett socioekonomiskt perspektiv. Slutrapporterna kommer att presenteras i december 2009. Skolverket har gett ut en antologi, *Kraften av samverkan*, tänkt att fungera som ett stödmaterial.

– Tanken är att sträva efter ett organisatoriskt grepp, utveckla rutiner och bygga upp långsiktig samverkan. Det behövs en lång startsträcka för fördjupad samverkan och det är olika hur långt man har hunnit under projekttiden, säger Eva-Lotta Eriksson, projektledare och undervisningsråd på Skolverket.

STUDENTER LÄNKAS SAMMAN

Forskning visar att ett väl fungerande samarbete mellan skola, socialtjänst och myndigheter främjar tidig uppmärksamhet på barns utsatthet.

Vid Karlstads universitet har Ulla-Britt Eriksson och Birgitta Svensson, filosofie doktor respektive doktorand i folkhälsovetenskap, utarbetat och genomfört en gemensam studievecka för studenter som läser till socionom eller lärare. Syftet är att skapa en gemensam värdegrund och helhetssyn redan i utbildningen så att samverkan i yrkeslivet kring utsatta barn och unga kan fungera bättre. Nio av tio studenter som deltog i den första kursen våren 2009 upplevde att de fått ökade kunskaper och bättre helhetssyn.

För detta arbete tilldelas Ulla-Britt Eriksson och Birgitta Svensson Karlstads universitets pedagogiska stipendium 2009 som belöning för nytänkande och utveckling.

Ekonomerna in på arenan

Det unika med ProG-projektet (se sid 17) var ekonomernas medverkan. Motivet var att koppla samman verksamhet och ekonomi.

För att förändra i styrsystemen behövs ekonomernas kompetens. Med deras medverkan kan ny kunskap om resultat och kostnader föras in i budgetsystemen. Detta kan i sin tur ge större chanser att hävda utrymme för förebyggande arbete och tidiga insatser också i ekonomiskt kärva tider.

Handledarna i ProG-projektet, Jan E Persson och Ulrika Westrup, träffade regelbundet ekonomer från de deltagande kommunerna. I sin rapport Gränsöverskridande styrning konstaterar de att det är ovanligt att personal från olika enheter har gemensamma dialoger i budgetarbetet. Det är inte heller vanligt att man diskuterar vad man tillsammans kan göra för den gemensamma målgruppen. I stället inriktar sig personalen på att visa på goda resultat för den egna enheten. Dagens styrsystem bygger på principer som motverkar en helhetssyn i arbetet med barn och ungdomar.

De båda forskarna tror inte att det behövs någon ny budgetstruktur för att öka samverkan mellan förvaltningar och huvudmän. I stället kan man strukturuomvandla i små steg: — En rutin i budgetarbetet bör vara dialoger mellan förvaltningar och enheter för att komma fram till vad man kan göra och bekosta gemensamt. I budgetanvisningarna bör ingå krav på redovisning av kostnader för och resultat av samverkan.

I projektkommunerna kom man olika långt med resultat och ekonomiska beräkningar. Här ges en kortfattad översikt. Därefter finns utförligare resonemang om Gävle och Helsingborg (sidan 39, respektive 41).

I Gävle arbetade ekonomer från tre förvaltningar, socialtjänsten, skolan och barnpsykiatrien tillsammans för att räkna fram prislappar på vad stödet till ett barn och dess familj kostade. Arbetstider noterades och översattes till kostnader för respektive förvaltning. Den stora vinsten var att hjälp kunde ges snabbt. Därför blev insatserna klart billigare än vad alternativet, vård utanför hemmet, hade kostat.

För att förändra i styrsystemen behövs ekonomernas kompetens. Med deras medverkan kan ny kunskap om resultat och kostnader föras in i budgetsystemen.

En rutin i budgetarbetet bör vara dialoger mellan förvaltningar och enheter för att komma fram till vad man kan göra och bekosta gemensamt.

Det finns numera mål och mått för förebyggande arbete både på kommunövergripande nivå och på verksamhetsnivå

I utvärderingen konstateras att det inte egentligen är de ekonomiska styrsystemen som utgör hinder för samverkan. Det handlar snarare om problem vid gränsöverskridande aktiviteter på grund av revir och makt.

I Helsingborg framstod den ekonomiska vinsten av arbetssättet SkolFam så självklar att siffror inte behövdes för att övertyga politiker och ekonomer. Ekonomichefer från berörda förvaltningar och kommunstyrelsens ekonomer följde fältarbetet. Nu finns en arena där ekonomer i budgetarbetet fångar upp och förmedlar resultat av de arbetssätt som har utvecklats genom fördjupad samverkan.

I Burlöv var man redan igång med att starta en familjecentral när ProG satte fart på samverkan. Eftersom det i inspirationsboken Tänk långsiktigt! finns beräkningar av det ekonomiska värdet med familjecentraler valde ekonomerna att inte göra egna beräkningar. I en liten kommun får förtroende och dialog stort genomslag. Ledning, förankring och kunskap betyder mer än ekonomiska kalkyler enligt controller Karin Sannum. De fyra ekonomerna i det nätverk som skapades under ProG-tiden fortsätter att träffas regelbundet för att stämma av. Det finns numera mål och mått för förebyggande arbete både på kommunövergripande nivå och på verksamhetsnivå.

I Bollnäs var avsikten att förebygga ungdomsproblem genom att i femte klass identifiera de barn som kunde behöva riktat stöd. Men inga särskilda medel gavs och ingen extra tid, vilket gjorde det svårt att förankra och driva projektet. Inom skolan fanns motstånd och chefer gav inte det stöd som behövdes. Därför var det inte möjligt att göra en gemensam budgetplanering och inte heller att sätta upp gemensamma effektmål. I utvärderingen konstateras att det egentligen inte är de ekonomiska styrsystemen som utgör hinder för samverkan. Det handlar snarare om problem vid gränsöverskridande aktiviteter på grund av revir och makt: Vi behöver utarbeta gemensamma effektmål för de verksamheter som ska hjälpa barn. Att samverka och arbeta förebyggande kan alla ställa sig bakom, men hur? Och vem ska göra vad?

”Att förankra är oerhört viktigt”

Ordförande i socialnämnden i Bollnäs är Gunilla Wall (C). Hon gav starkt stöd till ProG-idén att undersöka barn i femte klass för att finna

dem som behöver extra stöd. Nu blev undersökningen av men inte i den samverkan som man hoppats på.

När du tittar i backspegeln, vad skulle ni ha gjort annorlunda?

– Förankringsprocessen är oerhört viktig. Vi startade från noll och hade behövt en längre startsträcka för att få med fler på tåget. Samverkan görs inte av sig självt. Det handlar om att komma närmare varandra, se och förstå varandras professioner.

Samtidigt bytte personal inom skolan tjänster och nya personer kom in i projektet. Det gick inte att få kontinuitet i arbetet.

Det var ändå en nyttig period och ett nyttigt projekt. Vi hittade vissa lösningar tillsammans vilket blev till nytta i vårt fortsatta arbete. Processen att samverka kom så småningom igång. Man kan säga att ProG krattade manegen för de samverkansprojekt vi nu har igång, säger Gunilla Wall.

Prislappar visar stora besparingar

Vi bevisar att vi kan spara stora pengar. Det är guldläge att satsa på samverkan nu när vi lever i en kärv ekonomi med minskande skatteintäkter, säger socialförvaltningens ekonomichef Ulf Häggberg.

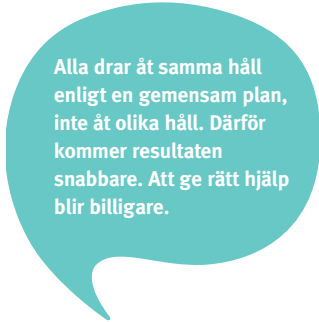
I Gävle valde ProG-teamet att arbeta med den målgrupp som kostar mest pengar – barn och unga som fastnat i olika förvaltningar. De kostar mycket pengar utan att få den hjälp som de och deras familjer behöver.

Metoden att lösa upp knutarna är fördjupad samverkan mellan skolan, socialtjänsten och barnpsykiatrin. Det nya och avgörande är att det finns en samordnare som håller i alla professionella kontakter och med familjen. Familjen behöver inte längre gå på olika möten med olika hjälpare. Samordnaren är nyckelpersonen som håller daglig kontakt med familjen. Det handlar om att stärka familjen att återta makten över sitt eget liv.

– Alla PARTer gör det de brukar göra, förklarar samordnaren Johnny Jakobsson. Skillnaden är att vi har ett gemensamt förhållningssätt och samordnar oss på ett strukturerat sätt. Alla drar åt samma håll enligt en gemensam plan, inte åt olika håll. Därför kommer resultaten snabbare. Att ge rätt hjälp blir billigare.

Det är guldläge att satsa på samverkan.

Alla drar åt samma håll enligt en gemensam plan, inte åt olika håll. Därför kommer resultaten snabbare. Att ge rätt hjälp blir billigare.

Under ProG-projektets tid bokfördes alla arbetstimmar i de tre ärenden som valdes ut.

Ett exempel: Under nio månader samarbetade personal från socialtjänsten, skolan och barnpsykiatri för att hjälpa ”Kalle” och hans familj. Tolv personer var igång under de nio månader som arbetet pågick: sju socialarbetare, en lärare, tre från barn- och ungdomspsykiatri plus samordnaren. Deras arbete gav gott resultat och kostade 382 000 kronor, att jämföra med alternativet vård utanför hemmet som hade kostat 840 000 kronor.

Sammantaget har samhället via ProG-teamets arbete med tre ungdomar och deras familjer sparat 2,2 miljoner kronor genom att ge effektiv hjälp på hemmaplan. Uppföljningar efter 3-6 månader visade att ungdomarna hade en socialt stabil situation. Även familjerna var tillfreds.

När ProG-projektet avslutades upphörde arbetssättet under drygt ett år, detta av flera skäl. Nu är arbetet igång igen och Johnny Jakobsson har återvänt till sitt uppdrag som samordnare.

Ulf Häggberg sammanfattar: - Vi får bättre kvalitet till längre kostnader. Verksamhet och ekonomi är olika sidor av samma sak. När det blir bättre för klienten blir det vinster för alla PARter. Vi tror på arbetssättet men det händer inte av sig självt. Absolut krav är att politiker och chefer ger sitt tydliga stöd. Det handlar om ett förhållningssätt som ska delas av alla. Samordnaren är loket som drar det hela.

Frågan om ProG-projektet har skapat nya rutiner i budgetarbetet besvarar Ulf Häggberg så här: - Vi är överens om potentialen och arbetssättet är väl förankrat i kommunen. Vi ser fram emot att få nya konkreta fall att arbeta med, det är ju förändringsarbete på fältet som det handlar om. För att få ytterligare kraft i arbetet måste vi ha barnpsykiatrin med oss. Där är det mer komplicerat inte minst på grund av landstingets svåra ekonomiska läge.

Goda skolresultat sparar pengar

I Helsingborg har det förebyggande arbetet kommunledningens och dess ekonomers öra. I stadens budget för 2009 nämns verksamheterna inom PARt som ett gott exempel på fungerande samverkan. Det ger råg i ryggen till alla dem som arbetar för att förbättra barns villkor och skolresultat.

Ekonomerna i kommunledningen har skapat en arena för att ge förvaltningar stöd i budgetarbete och förhandlingar. Tre centralt placerade ekonomer följer arbetet i PARt med uppbackning från stadens ekonomidirektör som intresserar sig för resultaten av det förebyggande arbetet. Det man har uppnått är bättre resultat med samma mängd resurser. Ändå har

Det handlar om vinster på kort och lång sikt. Alla PARter ska ha något att vinna.

Ettårsbudgetar är förödande eftersom barn kan behöva uppbackning under flera år för att klara skolan så att de senare får jobb och ett bra liv.

ekonomerna inte behövt ta till ekonomiska beräkningar för att hävda budget för SkolFam och UTSIKTER.

– Vi vet att det blir ekonomiska besparingar av detta, bland annat genom att färre ungdomar behöver gymnasieskolans individuella program som är dyrare än andra program. Likaså blir det vinst när fler barn och ungdomar mår bättre och behöver mindre hjälp i skolan och från socialtjänsten, förklarar Jens Dietrichson, ekonom i kommunstyrelsens förvaltning.

Det handlar om vinster på kort och lång sikt. Alla parter ska ha något att vinna. På kort sikt för barn och familj att skolarbetet går bättre, för skolan att situationen för barnet blir bättre och för socialtjänsten att knuten 'problem i skolan' löses upp. Om man jämför med vad vård på institution kostar är insatserna på hemmaplan en liten kostnad. Här har samhällsekonomiska beräkningar av nationalekonomerna Ingvar Nilsson och Anders Wadeskog öppnat ögonen på många (se sidan 45). Ett allmänt problem är att det ofta saknas utvärderingar och resultat av socialtjänstens arbete.

– Hittills har vi varit dåliga på att visa vilka effekter arbetet har, konstaterar socialtjänstens ekonomichef Birthe Lindh.

I ett år har hennes enhet arbetat med att få igång ett system som kallas beslutsstöd: data om vad som görs för och med klienterna ska kombineras med systemen för ekonomi och personal. Därmed kan man sätta prislappar på vad olika insatser kostar.

– Vi ska arbeta långsiktigt. Ekonomin är inte överordnad allt, i stället är det resultaten av det arbete vi gör som räknas. Det viktiga är att veta effekterna och likaså hur mycket det har kostat.

Birthe Lindhs dröm är att man ska se barn och ungdomar som investeringar för samhället. Att bygga hus och vägar är, självklart, investeringar medan stödet till barn och unga ses som kostnader, driftskostnader.

– Ettårsbudgetar är förödande eftersom barn kan behöva uppbackning under flera år för att klara skolan så att de senare får jobb och ett bra liv.

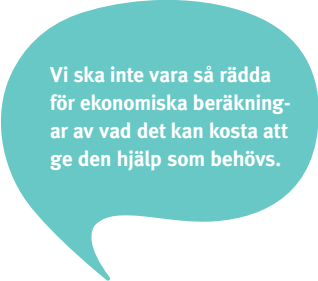
Hon gör en jämförelse. När en kommun påbörjat ett bygge fullföljer man det. Det är ytterst sällan man lämnar bygget ofärdigt. För behandlingsarbete, däremot, kan det fattas pengar i nästa budget. Samtidigt är det

slöseri med resurser att inte fullfölja stödet till olika målgrupper. Då är man på ruta noll igen.

Hur ska vi komma därefter att se barn som sociala investeringar?

– Genom att redovisa troliga kostnader för målgrupperna och få alla berörda förvaltningar att ställa upp. Genom att sätta till en gemensam pott för att undkomma stuprörstänkandet. Det är också bra att veta vad unga människor i utanförskap kan komma att kosta framöver om de inte får den hjälp de nu behöver. Även om siffrorna är teoretiska och inte stämmer på kronan visar de att det lönar sig att satsa innan problemen vuxit till berg.

– Vi ska inte vara så rädda för ekonomiska beräkningar av vad det kan kosta att ge den hjälp som behövs. Det kan vara mycket, ja – men vad kostar ett liv i utanförskap? Som ekonom anser jag att det är viktigt att både tala om resultat och pengar, säger Birthe Lindh.

Vi ska inte vara så rädda för ekonomiska beräkningar av vad det kan kosta att ge den hjälp som behövs.

SOCIOEKONOMISKT BOKSLUT

Verksamheter som arbetar med prevention och/eller rehabilitering påverkar intäkter och kostnader hos andra aktörer. Socioekonomiskt bokslut är en metod att göra detta tydligt. Syftet är att komplettera verksamhetens egen redovisning av intäkter och kostnader med en redovisning av de ekonomiska effekterna i omvärlden, vilket ger en mer korrekt bild av insatsens effekter.

Dessa komponenter ingår:

Socioekonomisk kostnad = extern kostnad + intern kostnad.

Socioekonomisk intäkt = extern intäkt + intern intäkt

Socioekonomisk vinst = socioekonomisk intäkt – socioekonomisk kostnad.

Socioekonomiskt bokslut är inte bara ett sätt att räkna utan också i hög grad ett synsätt kring frågor som rör förebyggande arbete. Nationalekonomen Ingvar Nilsson utvecklar tankegångarna i intervjun nedan. Tillsammans med kollegan Anders Wadeskog har han utvecklat modellen som möts av stort intresse, inte minst bland politiker och ekonomer.

Att investera i barns hälsa

Intervju med en auktoritet

Barn och ungdomar som hamnar i utanförskap kostar samhället stora pengar. Frågan är hur länge vi har råd med att fortsätta låta dem göra det?

Vid det är laget inser både politiker och tjänstemän att förebyggande arbete lönar sig. Samtidigt är det politikernas problem att väga dagens säkra kostnader mot osäkra vinster i framtiden.

Men är vinsterna i framtiden egentligen så osäkra?

– Tvärtom, helt säkra, hävdar nationalekonomen Ingvar Nilsson, auktoritet på området. Han och kollegan Anders Wadeskog – även han en auktoritet – gör beräkningar av vad utanförskap kostar samhället. Om så bara ett enda barn eller en enda ungdom klarar sig undan missbruk, arbetslöshet och utanförskap i vuxen ålder så har förebyggande insatser betalat sig med råge.

Deras metod Socioekonomiskt bokslut är numera ett känt begrepp. Metoden visar hur man räkna fram kostnader för prevention och utanförskap. Men främst står metoden för ett förhållningssätt – det är etiskt riktigt att ge barn och unga stöd och hjälp innan det börjar gå snett. Dessutom är det klok samhällsekonomi.

Ingvar Nilsson har föreläst på många konferenser under åren. Även i många kommuner inför kommunfullmäktige. Numera utbildar också Nilsson och Wadeskog kommunala tjänstemän i metoden. Nynäshamns kommun är ett exempel där tjänstemän i utbildning har räknat på vad egna förebyggande verksamheter kostar och sparar in. (se sidan 67)

– Genom att mäta och ekonomiskt värdera effekterna av utanförskap, tidiga insatser och prevention kan vi visa hur en klok satsning på kort sikt nästan alltid leder till stora intäkter på lång sikt, säger Ingvar Nilsson.

De som arbetar i verksamheterna kan sällan presentera ekonomiska jämförelser. Dessutom ser professionerna alltför ofta bara sin egen del av arbetet kring ett barn eller en ungdom. Man missar helheten och de som ska hjälpa drar åt olika håll.

Politikernas problem är att väga dagens säkra kostnader mot osäkra vinster i framtiden.

Genom att mäta och ekonomiskt värdera effekterna av utanförskap, tidiga insatser och prevention kan vi visa hur en klok satsning på kort sikt nästan alltid leder till stora intäkter på lång sikt

Ingvar Nilsson sammanfattar dagens situation så här:
Vi har stora resurser i våra offentliga system.
Vi använder betydande delar av dessa ineffektivt.
Människor far illa och vi misshushållar i onödan med resurser.

Men detta går att åtgärda:

Det går att få fram kunskap om marginaliseringens effekter. Det går att räkna på vad utslagning kostar och vad en rehabilitering är värd.

Därmed kan man skapa sig en bild av det ekonomiska värdet i förebyggande arbete.

Det handlar om att mötas och hitta ett sätt att samtala, säger Ingvar Nilsson som hör två språk talas i kommunerna idag: ”chefiska” och ”vårdiska”. De som arbetar med barn och ungdomar måste lära sig ”chefiska” för att få en dialog med politiker, chefer och ekonomer.

Hur kan det gå till i praktiken?

– Konsten ligger i tilltalet och att hitta ett sätt att samtala. Ordna en konferens och bjud in kommunfullmäktige! Presentera siffror som alla förstår och diskutera kring kostnader för utanförskap och prevention, svarar Ingvar Nilsson och citerar Anders Carlberg, chef för Fryshuset i Stockholm, ”det behövs en relation för att kunna övertyga”.

I Socioekonomiska bokslut finns siffror på vad prevention och utanförskap kostar. Ofta översätter Ingvar Nilsson kostnaderna för utanförskap i antal skatte kronor. Därmed blir det tydligt att det lönar sig att satsa på förebyggande arbete.

Nilsson och Wadeskog arbetar nu med en manual som ska kunna användas av kommuner som vill ta reda på hur stor risken är för marginalisering i den egna kommunen. Med hjälp av uppgifter om vad utanförskap och prevention kostar kan politiker och andra skapa sig en bild av det ekonomiska värdet av förebyggande arbete.

Ingvar Nilsson tror att makthavare allmänt sett tar intryck av siffror och fakta. Politiker vill göra ett bra arbete för sina medborgare och använda kommunens pengar på ett smart sätt. I en lågkonjunktur kan det vara frestande för politiker att göra kortsiktiga besparingar. Han påminner om Tage Danielssons ord: när man kissar på sig är det först varmt och skönt, men snart blir det kallt och obehagligt.

Det är politikerna som har makt att beställa och värna utrymme för prevention. Men ibland finns en föreställning bland kommunpolitiker att det krävs statliga insatser för att något ska förändras till det bättre. Dessa politiker skjuter då ifrån sig det ansvar de har enligt lagen. Det går att göra kloka saker redan idag — om det finns politisk avsikt och politiskt mod.

Kommunernas revisorer har ett ännu oprövat verktyg i sin hand. Eftersom uppgiften är att bevaka att kommunens resurser används på ett

Med hjälp av uppgifter om vad utanförskap och prevention kostar kan politiker och andra skapa sig en bild av det ekonomiska värdet av förebyggande arbete

Det är politikerna som har makt att beställa och värna utrymme för prevention

effektivt sätt skulle revisorer kunna reagera när akuta åtgärder för barn och ungdomar inte ger önskat resultat. I stället borde de kräva större satsningar på prevention.

”Rustad för revision” heter en skrift från Barnombudsmannen (2007) med underrubrik ” Med barnkonventionen som redskap för revisorer i kommuner, landsting och regioner”. Den framhåller revisorernas starka ställning och ger råd och förslag om hur dessa kan medverka till att stärka barns och ungas rättigheter.

På motsvarande sätt kan revisorer använda socialtjänstlagen som ett redskap i granskningen av hur kommuner och landsting arbetar för att utsatta barn och ungdomar får bästa möjliga hjälp och ser till att resurser avsätts för detta. För barns rätt till liv och utveckling (paragraf 6 i Barnkonventionen) krävs samarbete mellan olika verksamheter. Revisionen kan granska hur samverkan fungerar, om den är resurseffektiv och ger resultat.

Staten både kan och bör underlätta för det långsiktiga arbete som behövs för att ge barn och unga en god start i livet. Till exempel godkänna att kravet på balans i kommunernas budgetar omfattar ett antal år, inte bara ett år.

– Hälsa kan sättas upp som en tillgång i balansräkningen, säger Ingvar Nilsson och hämtar stöd för i Lagen om kommunal redovisning, kapitel 6.

Hans grundtanke är att en kommun likaväl som att göra en investeringsbudget för ett nytt kommunhus också i budgeten kan föra in preventiva investeringar i hälsa och arbetsförmåga hos barn och unga som en tillgång i balansräkningen.

Många beslutsfattare tror att en tillgång i en balansräkning måste vara handfast, som ett hus eller en maskinpark. Fel, hävdar Ingvar Nilsson. Inom det privata näringslivet bokför man ofta immateriella tillgångar som goodwill eller kunskap. Också inom den offentliga sfären finns möjligheter att bokföra till exempel goodwill som tillgångar.

Detta regleras i Lagen om kommunal redovisning, kapitel 6, där det finns regler för vad som är immateriella tillgångar, hur de ska bokföras

Hälsa kan sättas upp
som en tillgång i
balansräkningen

*”Politiker vill göra ett bra arbete för sina medborgare
och använda kommunens pengar på ett smart sätt.”*

Ingvar Nilsson, nationalekonom

och avskrivnas. Rådet för kommunal redovisning skriver i sina rekommendationer bland annat så här:

En immateriell tillgång förväntas ge upphov till framtida ekonomiska fördelar, antingen i form av intäkter eller som kostnadsbesparingar, har uppkommit till följd av inträffade händelser (källa: www.rkr.se, rekommendation 12.1)

Poängen med att nämna detta är att visa att lagstiftaren redan har förutsett att immateriella tillgångar ska kunna bokföras som tillgång i den kommunala balansräkningen. Att tidigt ge stöd till barn i riskzonen för att förhindra framtida utanförskap är en identifierbar inträffad händelse, som förväntas ge framtida ekonomiska fördelar. Det är logiskt att se invånarnas hälsa och arbetsförmåga som en kommunal tillgång.

Förebyggande arbete är lönsamt

Det finns ingen riskaktie på börsen som ger så god utdelning som förebyggande arbete med barn och ungdomar, säger nationalekonomen Ingvar Nilsson som tillsammans med kollegan Anders Wadeskog har gjort åtskilliga beräkningar över vad prevention och utanförskap kostar. I den statliga rapporten *Tänk långsiktigt!* har de bidragit med flera analyser.

Alla barn och ungdomar kostar samhället pengar. Normalt sett kostar hälso- och sjukvård, barnomsorg, skola och så vidare för en ung människa 1,8 miljoner kronor — eller 100 000 kronor per år fram till 18 års ålder. Därtill kommer förstås familjens privata kostnader för sina barn.

Varje ung människa som hamnar i utanförskap kostar därutöver samhället stora pengar, allt från cirka 350 000 kronor till 1 600 000 kronor per år beroende på problematik: missbruk, psykisk sjukdom eller långtidssjukdom.

Mot detta kan man väga vad det kostar att på olika sätt förebygga att problem uppstår. Här är några verksamheter som Nilsson och Wadeskog har satt prislappar på.

Familjecentrum med föräldrastöd

Familjecentrum i Leksand är ett synsätt och ett nätverk där olika aktörer samverkar för att ge förstärkt och förlängd föräldrautbildning. Här finns ett professionellt nätverk för barn, unga och deras föräldrar från moderns graviditet till dess att barnet blivit 20 år. Målet är att skapa både sociala nätverk och nätverk av resurser kring familjen för att kunna ge stöd innan verkliga problem uppstår.

Verksamheten drivs inom ramen för de medverkande aktörernas befintliga resurser. Föräldrar träffas i grupper under professionell ledning under två år, därefter fortsätter de som studiecirkel, också här med tillgång till resurser när det behövs. Personal som arbetar med barn och ungdom är övertygade om att detta systematiska stöd ger många barn bättre förutsättningar för ett bättre liv, först som unga och därefter som vuxna.

Det finns statistik på hur många procent av befolkningen som kan komma att leva ett liv i vuxen ålder med missbruk, psykisk sjukdom eller långtidsarbetslöshet/sjukskrivning. Denna "riksnormalitet" uppskattas till cirka 12 procent. Om man då ser till de 800 barn som under åren 2000–2007 har deltagit i "Leksandsmodellen" är den statistiska risken att drygt 102 barn som vuxna hamnar i utanförskap av olika grad. Sannolik välfärdskostnad för dessa 102 individer är 39 miljoner kronor, i ett livslångt perspektiv 835 miljoner kronor.

Inte nog med det, om dessa 102 barn som vuxna inte alls kan försörja sig och betala skatt uppkommer produktionsförluster på 874 miljoner kronor. Då blir summan för ett framtida utanförskap för 102 individer över en och en halv miljard kronor, en svindlande summa.

Mot detta kan man ställa kostnaderna i Leksand för förebyggande arbete. Totalt har arbetet med de 800 barnen och deras föräldrar kostat 2 miljoner kronor (300 000 kr per år eller cirka 2 600 kronor per deltagande barn).

Om så den enda effekten av alla år av förebyggande arbete är att ett barn inte hamnar i utanförskap är det ekonomiska resultatet positivt:

336 procents avkastning på den förebyggande insatsen.

Unga i riskzonen

I projektet Livlinan i Österåker arbetade personal med 20 ungdomar som riskerade att hamna snett om de inte fick hjälp och stöd. Tio var i åldern 16-19 år, tio lite äldre: 19-22 år. Kostnaden för projektet som sådant under två år var drygt 2 miljoner kronor.

Stödet till de yngre i gruppen beräknades kosta 40 000 kronor per år, till de äldre 135 000 kronor per år. – Det är tänkvärt att kostnaderna stiger så snabbt, kommenterar Ingvar Nilsson.

Projektarbetarna fick frågor om vad de trodde om ungdomarnas framtid. Deras uppfattning var att 50 procent av de yngre och 65 procent av de äldre kunde riskera att hamna i utanförskap.

Om man räknar på vad utanförskap under vuxenlivet skulle kosta för de unga med sämst prognos landar siffran på 138 miljoner kronor. Därtill kommer att de inte bidrar till samhällets produktivitet.

För 138 Mkr kan man driva 65 projekt som Livlinan för 1 300 ungdomar under två år. Det är högst sannolikt att projekt av det här slaget kan rädda många ungdomar.

Ungdomsmottagning

Ungdomsmottagningen i Nacka finansieras gemensamt av kommunen och landstinget. Målgruppen är barn och unga 12-23 år. Med 6 000 besök per år kostar varje besök 600 kr (uträkningen baseras på kostnader för personal, lokal osv.).

Om ungdomsmottagningen förhindrar att en enda ungdom blir missbrukare sparar samhället 30 miljoner kronor. För denna summa kan en ungdomsmottagning ta emot 50 000 besök.

Andra exempel på prevention

Skolkurator: Om ett enda barn får hjälp och inte blir missbrukare eller hamnar i utanförskap finansierar detta skolkuratorer för 43 000 barn (räknat på 1 skolkurator per 500 barn).

Fritidshem: Idag finns kritik mot alltför stora barngrupper. Om man minskar antalet barn per grupp från 18 till 15 barn kostar detta 6 000 kronor mer per barn och år. Denna kvalitetshöjning kan komma 2 600 barn till del för samma kostnad som det skulle bli för ett enda barn som senare i livet blir långtidsarbetslös (beräknat på medelkostnad för ett barn i fritidshem, 30 000 kr per år).

Barn till psykiskt sjuka föräldrar: Att ordna grupper där barn med tunga erfarenheter får stöd och hjälp kan kosta cirka 250 000 kronor per år. Detta exempel grundas på att cirka 50 barn går i grupper om 10–15 deltagare en kväll per vecka. Årskostnaden för ett barn i gruppen är 5 000 kronor per år. Om detta reducerar risken för långvarig psykisk sjukdom hos ett enda barn så betalas därmed gruppverksamheter för 3 300 barn med psykiskt sjuka föräldrar

Vinster genast

På kort sikt finns också stora vinster att hämta när barn och unga får hjälp i ett tidigt skede och placering på institution inte blir nödvändig. Avgifterna för vård inom Statens institutionsstyrelse varierar mellan 2 325 kronor och 4 775 kronor beroende på vårdnivå. Kostnaden gäller per dygn.

Ett exempel från Härryda visar att det arbete som två ungdomsbehandlare gjorde under ett år med 24 ungdomar ledde till att färre behövde få vård utanför hemmet. Kostnaden för deras tjänster och arbete var 800 000 kronor – att jämföra med en besparing på 3,7 miljoner kronor. Antalet köp av behandlingsplatser kunde minskas från 13 till 9.

Annette Eiserman-Wikström (M) kommunstyrelsens ordförande Hälaryda

”Vi ska inte göra samma misstag som vid nittioalets ekonomiska kris och ta bort det som lagen inte kräver. Vi ska fortsätta arbeta förebyggande. Om vi inte gör det blir det stora kostnader framöver. Dagens kris går över och vi ska tänka långsiktigt. Snart är det 2015 och ingen minns 2009. Det blir problem om vi minskar nu på vårt förebyggande arbete.

Nu är det val 2010 och politiker vill visa på något som syns och märks. Tråkigt nog blir det alltid fokus på det som tas bort – som dillkvisten och toppen på majonäsen på räksmörgåsen. Man glömmer lätt att det mesta av smörgåsen finns kvar, det vill säga: det finns stöd och service kvar. Vi politiker är skyldiga att se till vilka behov som finns och ge en rättvis bild. Vi måste fråga oss om det verkligen är effektivt att ta bort tjänster. Det är lätt att gå i fällan och tro att allt går att effektivisera.

Det är nyttigt att ta del av Ingvar Nilssons handfasta siffror och få klart för sig hur mycket pengar vi lägger ner när människor redan har hamnat i utanförskap.

Jag skulle vilja att Ingvar Nilsson föreläste för kommunfullmäktige så att alla får klart för sig vilka kostnader som kan sparas. Min syn är att förebyggande arbete är effektivt och att det måste få ta plats. Min roll är att se långsiktigt och ha ett helikopterperspektiv.”

Öronmärkta miljoner för tidiga insatser

Nynäshamn är en av de kommuner där utredare och ekonomer har utbildat sig för att räkna på kostnader för förebyggande arbete och utanförskap. Det ger argumenten tyngd.

–Vårt uppdrag och ansvar som tjänstemän är att ge politiker ett bra beslutsunderlag. En del av det är kostnadsberäkningar och jämförelser, säger socialchef Kerstin Palomäki.

Mobila skolteamet är ett exempel på hemläxa i den utbildning som Ingvar Nilsson och Anders Wadeskog har haft med tjänstemän i kommunen (se rapporten i bilaga 2, sid 67).

Leif Stenquist (FP) kommunalråd i Nynäshamn

”Även i ekonomiskt kärvare tider kommer vi att fortsätta satsa på folkhälsa och tidiga insatser. Vi vet att det är bra investeringar. Folkhälsa handlar om medborgarnas välbefinnande och ska inte vara någon budgetregulator.

Det är bra att visa vad och ting saker kostar. När vi från samhällsplaneringen, skolan och socialtjänsten pratade med eleverna fick de klart för sig att skadegörelse på skolorna kostar stora pengar. Vi fick ner kostnaderna för förstörelsen från 380 000 kr till 120 000 kronor. Eleverna fick del av besparingen: niorna fick åka på en fjällresa.

Politiker har en viktig roll för att driva på samarbetet mellan nämnder och förvaltningar. Varje nämndordförande har ett särskilt ansvar och vi har också personalen med oss. Ledarskapet här i kommunen lyckas också med att få medborgare intresserade av folkhälsa och förebyggande arbete. Det viktiga är följa upp olika satsningar och ta reda på vad det har kostat. Då ser man tydligt vad samhället tjänar. Att satsa en krona ger 10 tillbaka.”

Det viktiga är följa upp olika satsningar och ta reda på vad det har kostat. Då ser man tydligt vad samhället tjänar. Att satsa en krona ger 10 tillbaka.

Det är resultat av tydlig prioritering och systematiskt arbete. Tidiga insatser är lönsamma på lång sikt

Förebyggande arbete har varit i fokus för politiskt utvecklingsarbete i Nynäshamn sedan 2005. Ett skäl stavas Ilija Batljan, kommunstyrelseordförande, utbildad nationalekonom med tio år i socialdePARtementet bakom sig. Tre viktiga personer är också Liselott Vahermägi, samhällsplanerare, ordförande i socialnämnden, Leif Stenquist, kommunalråd med ansvar för samhällsplanering och Anna Ljungdahl, ordförande i barn- och utbildningsnämnden.

Folkhälsa var en stor fråga i valet 2006 för S och FP som nu utgör politisk majoritet i Nynäshamns kommun med sina 25 500 invånare. Här satsas mest i Sverige på folkhälsoarbete, 440 kronor per invånare och år.

– Det är resultat av tydlig prioritering och systematiskt arbete. Tidiga insatser är lönsamma på lång sikt. Man kan inte stirra sig blind på vad som händer under ett budgetår utan måste se på längre sikt, konstaterar kommunstyrelsens ordförande Ilija Batljan (S).

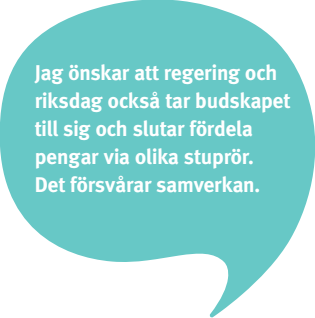
Det finns en fredad pott för utvecklingsarbete inom folkhälsoområdet, 10 miljoner kronor per år. Ur den potten kan förvaltningar och föreningar söka medel för olika sorters förebyggande arbete.

Liselott Vahermägi (S) satt i kommunstyrelsen när antalet anmälningar om barn som far illa ökade drastiskt med 130 procent. Hon minns hur upprörd hon var: - Redan i förskolan ser personal vilka barn som har problem. Om alla vet, varför gör man inte något på ett tidigt stadium?

- Underskott i budget frigör inte precis någon energi, sammanfattar Liselott Vahermägi. Beslut växte fram att försöka skifta från akuta åtgärder och institutionsplaceringar till förebyggande arbete. Potten för folkhälsoarbete blev räddningen: socialtjänsten fick 2,5 miljoner kronor per år under tre år för att ge hjälp tidigt. Det första var att inrätta en tjänst som familjehemssekreterare med uppgift att ta fram och stötta de familjehem som behövdes. Detta förde socialtjänsten och skolan närmare varandra, eftersom familjehem inom kommunen betyder att barnet blir kvar i sin skola.

Nätverksarbete, kontaktfamiljer, resursskola, mobilt skolteam, konsekvensprogram för brottsdömda var andra åtgärder i arbetet för att minska kostnaderna för vård utanför hemmet för barn och ungdomar. Praktikplatser och sommarjobb till alla ungdomar som vill ingår också i detta förebyggande arbete.

Siffrorna talar för sig själva. År 2008 var den totala kostnaden för placerade barn och ungdomar cirka 20 miljoner kronor, år 2006 var den 30 miljoner kronor. Vård på institution gällde år 2008 för 10 ungdomar, år 2006 för 29 ungdomar. 46 barn bodde i familjehem år 2008, år 2006 var det 55 barn och ungdomar. Satsningen på förebyggande arbete har gett ringar på vattnet. Oftare än tidigare omprövas arbete och förhållningssätt. Numera är detta arbete med familjehemmen en del av socialtjänstens ordinarie verksamhet. Mycket talar för att också det mobila skolteamet blir en permanent verksamhet. Detta team har två uppgifter: Att hjälpa barn under femton år som inte förmår komma till skolan att gå tillbaka dit. Att stötta barn med funktionshinder och psykisk eller social problematik. (se bilaga 2)

Jag önskar att regering och riksdag också tar budskapet till sig och slutar fördela pengar via olika stuprör. Det försvårar samverkan.

Vad krävs för att förebyggande arbete ska prioriteras?

Det är av stor betydelse att den politiska ledningen är övertygad och överens, svarar Liselott Vahermägi. Två gånger om året har socialnämnden och barn- och utbildningsnämnden gemensamma nämndsammans träden. Då diskuteras situationen för barn och ungdomar och nya idéer kan väckas. Starkt stöd ger kommunalråden Ilija Batljan och Leif Stenquist som inser att förebyggande socialt arbete betyder bättre folkhälsa.

Kommunens förebyggande arbete är samhällsekonomiskt lönsamt. Det är landstinget som gör de stora klippen med minskade hälso- och sjukvårdskostnader. Staten tjänar också mycket bland annat i form av lägre ohälsotal och minskade kostnader för rehabilitering. Därför är det rimligt, anser den politiska ledningen, att kommunen får del av dessa samhällsvinster.

Socialchef Kerstin Palomäki har också synpunkter på vad som kan underlätta samverkan: – Jag önskar att regering och riksdag också tar budskapet till sig och slutar fördela pengar via olika stuprör. Det försvårar samverkan. I stället borde staten utgå från ett samhällsekonomiskt perspektiv och fördela medel utifrån gemensamma utgångspunkter.

”Varför finns det samordningsförbund bara för rehabilitering? Det borde finnas också för tidiga insatser för barn och ungdomar.

Vi är angelägna om att inte lämna en dålig fysisk miljö till framtiden. Vi borde vara lika angelägna om människor och en god social miljö.”

Socialchef Kerstin Palomäki, Nynäshamn

Slutord

God samverkan kring barn och ungdomar är den enda möjliga vägen till bättre hjälp och hushållning med resurser. Men fortfarande finns alldeles för få praktiska erfarenheter som övertygar om nytta och vinster.

Utvecklingsarbete pågår på många håll och processen går vidare med resultat och utvärdering som nyckelord. Det krävs mod att gå före och lägga om kursen.

Är Du som politiker och ledare beredd att anta utmaningen?

Bilaga 1

Prislappar i Gävle

Nästan 2,2 miljoner kronor har samhället sparat på ProG-teamets arbete med tre ungdomar och deras familjer. För att vara exakt: 2 163 546 kronor.

Här visas kostnaderna för teamets insatser under behandlingsperioden. Behandling och stöd på hemmaplan jämförs med alternativet placering på hvb-hem.

Fall 1.

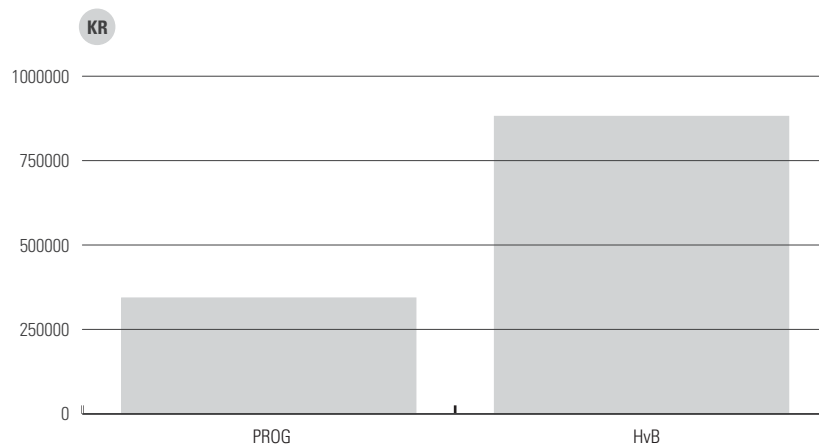
Tabell 1. Insattstyp: Insats i ProG-team. Flicka 15 år. Period feb. – sept.

	Genomsnittlig arbetstid/mån	Timlön	Kostnad/månad	Kostnad/behandlingsperiod
Socialtjänsten				
ProG – samordnare	52 tim	190:-	9 880:-	69 160:-
Lärare	40 tim	232:-	9 280:-	64 960:-
Ungdomsbehandlare x 4	120 tim	190:-	22 800:-	159 600:-
Socialsekreterare	10 tim	206:-	2 060:-	14420:-
				294 840:-
BUP				
Kurator	5 tim	206:-	1 030:-	7210:-
Psykolog	6 tim	232:-	1 392:-	9744:-
				16 954:-
Totalt:			46 442:-	325 094:-

Tabell 1 visar att den totala personalomkostnaden (PO) hamnar på 294 840:- för socialtjänsten och för BUP 16 054:-. Vi uppmärksammar att samordnaren för teamet och läraren (på skoldaghemmet) är de professionella som har jobbat mest i ärendet. Den totala samhällseliga kostnaden för insatsen i ProG-teamet hamnar på 325 094:- för den aktuella perioden.

Om flickan hade placerats på hvb-hem i stället för hos ProG-teamet hade kostnaden för placeringen varit 840.000 kr, beräknat efter en dygnskostnad på 4.000 kronor. Den samhällseliga vinsten var 514.906 kronor.

Diagram 1. Jämförelse av kostnad mellan två vårdalternativ, insatser i ProG-team och extern placering i HvB under tidsperioden feb.–sept.

Fall 2

Tabell 3. Insatstyp: Insats i ProG-team. Pojke 16 år. Period sept.–april

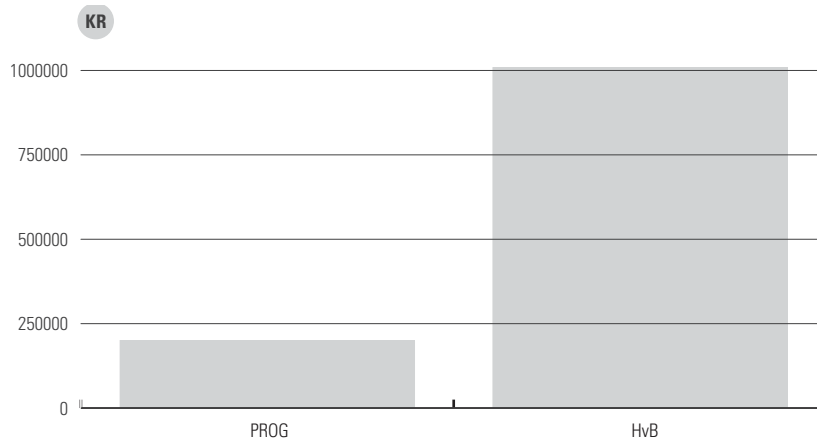
	Genomsnittlig arbetstid/mån	Timlön	Kostnad/månad	Kostnad/behandlingsperiod
Socialtjänsten				
ProG – samordnare	10 tim	190:-	1 900:-	13 300:-
Ungdomsbehandlare öppenvård	3 tim	180:-	540:-	3 780:-
Socialsekreterare	8 tim	206:-	1 648:-	11 536:-
Familjehemsekreterare	2 tim	206:-	412:-	2 884:-
Familjehemsplacering			24 000:-	168 000:-
				199 500:-
BUP				
Kurator	–	–	–	–
Psykolog	–	–	–	–
				–
Totalt:			28 500:-	199 500:-

Samordnaren och handläggande socialsekreterare är de personer som har lagt ner mest tid i ärendet. Vi uppmärksammar vidare att pojken var placerad i familjehem under den aktuella tiden. Personal inom BUP har inte varit inblandad i ärendet under den aktuella perioden.

Vi finner en total personalomkostnad på 199 500. Om pojken hade bott kvar i HvB-hemmet, som han flyttade ifrån när ProG-teamet tog vid, hade

kostnaden för placeringen blivit 1 008 000 kronor, beräknat på en dygnskostnad på 4 800 kronor. Samhällets vinst blev 808 500 kronor.

Diagram 2. Jämförelse av kostnad mellan två vårdalternativ, under tidsperioden sept.– april.

Fall 3

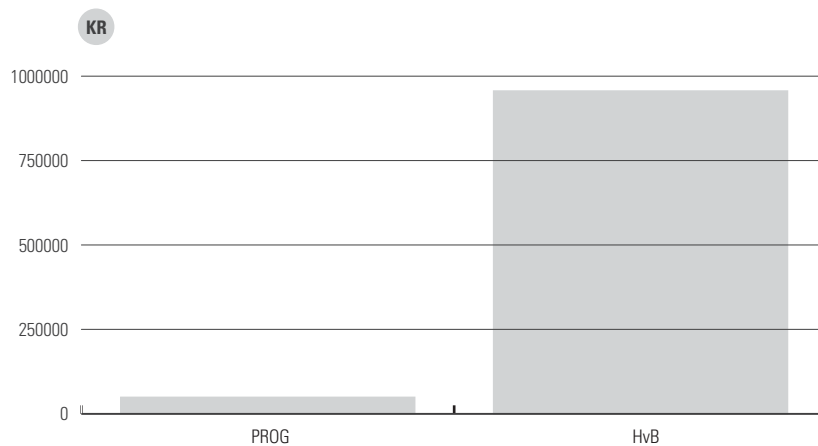
Tabell 5. Insatstyp: Insats i ProG-team. Flicka 16 år. Period feb.– sept.

	Genomsnittlig arbetstid/mån	Timlön	Kostnad/månad	Kostnad/behandlingsperiod
Socialtjänsten				
ProG – samordnare	10 tim	190:-	1 900:-	13 300:-
Ungdomsbehandlare öppenvård	5 tim	180:-	900:-	6 300:-
Socialsekreterare	5 tim	206:-	1 030:-	7 210:-
				26 810:-
BUP				
Kurator	8 tim	206:-	1 648:-	11 536:-
Sjuksköterska*	17 tim	206:-	3 502:-	24 514:-
				36 050:-
Totalt:			46 442:-	62 860:-

Återigen är det samordnaren som har arbetat mest i ärendet. Vi finner en total personalomkostnad för socialtjänsten på 26 810:-. BUP har arbetat något mer till en kostnad av 36 050:-. Man slås dock av det totalt sett är

förhållandevis få arbetstimmar som har nedlagts i ärendet. Om flickan hade bott kvar i hvb-hemmet hade kostnaden för perioden blivit 903 000 kronor, beräknat på dygnskostnaden 4 300 kronor. Samhället har sparat 840 140 kronor för den aktuella perioden.

Diagram 3. Jämförelse av kostnad mellan två vårdalternativ, under tidsperioden feb.–sept.

Källa: Slutrapport ProG. 2008, Kvalitet och Uppföljning 2008:07, Landstinget Gävleborg och Gävle kommun. Författare: Per Åsbrink, Socialtjänst Gävle, Regionförbundet i Gävleborg.

Bilaga 2

Kortversion av socioekonomisk rapport om det mobila skolteamet i Nynäshamn – samhällskostnad eller social investering

Arbetsgång

I det här projektet har vi räknat fram vilka samhällskostnader som deltagarna i det mobila skolteamet hade förorsakat om de inte fått hjälp av teamet. Vi har beräknat olika ”karriärmöjligheter” för målgruppen i samarbete med det mobila skolteamets projektledare. Deltagarna har varit anonyma för oss och projektledaren har skattat den sannolika framtida marginaliseringen om deltagarna inte hade fått hjälp. Vid tidpunkten för vårt projekt hade det mobila skolteamet 20 deltagare och den könsmässiga fördelningen var 7 flickor och 13 pojkar.

Tabell 1.1 Den genomsnittliga sannolikheten för tre sorters framtida marginalisering fördelat per kön av de 20 deltagarna

	Missbruk	psyk/ funktionshinder	sjuk/ arbetslös
Alla	0,35	0,50	0,15
Kvinna	0,20	0,15	0,05
Man	0,15	0,35	0,10

Beskrivning mobila skolteamet

I det mobila skolteamet arbetar två personer. Målgrupp är barn och ungdomar upp till 15 år som inte förmår komma till skolan och som kan ha olika typer av svårigheter som funktionshinder, psykisk eller social problematik. Arbetet i det mobila skolteamet innebär både att lösa praktiska

problem och att stötta barnen för att det ska komma in i skolans sociala gemenskap. Det huvudsakliga målet är att barnen i större utsträckning ska klara av att gå till skolan.

Genom det mobila skolteamets tidiga insatser förebyggs psykisk och fysisk ohälsa. Barn/unga aktualiseras hos skolteamet via en gemensam ansökan från skola och föräldrar. En kartläggning görs av elevens situation i skolan, både pedagogiskt och socialt. I samarbete med föräldrar och den unge görs en handlingsplan. Handlingsplanen följs upp regelbundet med familjen. I varje enskilt fall hålls skolan informerad genom lägesrapporter, avstämningar och nätverksträffar.

Det mobila skolteamet träffar elever och föräldrar för att tillsammans beskriva uppdraget. Uppdragsbeskrivningen fungerar som underlag inför den handlingsplan som varje elev får.

Projektets kostnader för år 2009 är 1.33 miljoner kronor. Hela projektet bekostas av kommunens folkhälsomedel.

Tabell 1.2 Projektets kostnad för år 2009

	Synliga	Osynliga	Summa
Löner	1 118 257	0	1 118 257
Lokaler	59 936	0	59 936
Inventarier	0	0	0
Konsulter	0	0	0
Övrigt	151 807	0	151 807
Summa	1 330 000	0	1 330 000

Riskkalkyl

Om teamet lyckas hjälpa samtliga 20 deltagare uteblir förväntade kostnader på sammanlagt ca 13 miljoner per år. Vid 20 % egen projektframgång samt 10 % spontan framgång förväntas samhällets vinst uppgå till ca 2.3 miljoner för de 20 deltagarna.

Tabell 1.3 Beräknad förväntad samt potentiell välfärdskostnad per grupp och individ

	Grupp		Individ		
	Potentiella	Förväntade	Potentiella	Förväntade	
Arbetsförmedling	338 545	60 938	Arbetsförmedling	16 927	3 047
Försäkringskassan	1 823 493	328 229	Försäkringskassan	91 175	16 411
Kommunen	3 797 770	683 599	Kommunen	189 889	34 180
Landstinget	2 730 502	491 490	Landstinget	136 525	24 575
Rättsväsendet	2 532 018	455 763	Rättsväsendet	126 601	22 788
Övriga	1 823 000	328 140	Övriga	91 150	16 407
Summa	13 045 329	2 348 159	Summa	652 266	117 408

Här noterar vi att kommunens kostnads massa är den högsta i jämförelse med övriga aktörer. Arbetsförmedlingen har nästan inga kostnader alls, vilket man kan tolka som att dessa ungdomar inte skulle kunna stå till arbetsmarknadens förfogande och inte är anställningsbara.

Diagram 1.1 Riskkalkyl för förväntade kostnader samt potentiella kostnader – för hela gruppen

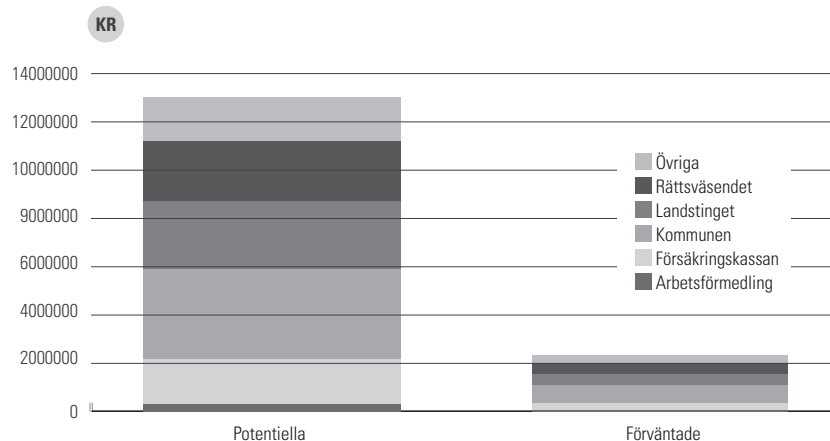
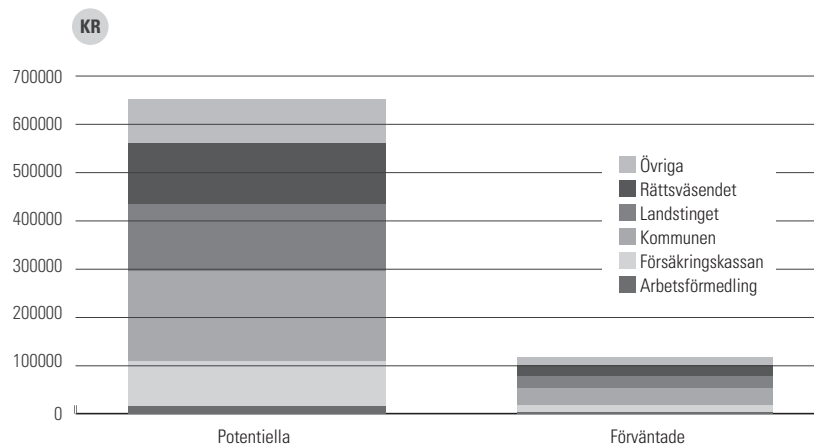

Diagram 1.2 Riskkalkyl för förväntade samt potentiella intäkter – per individ

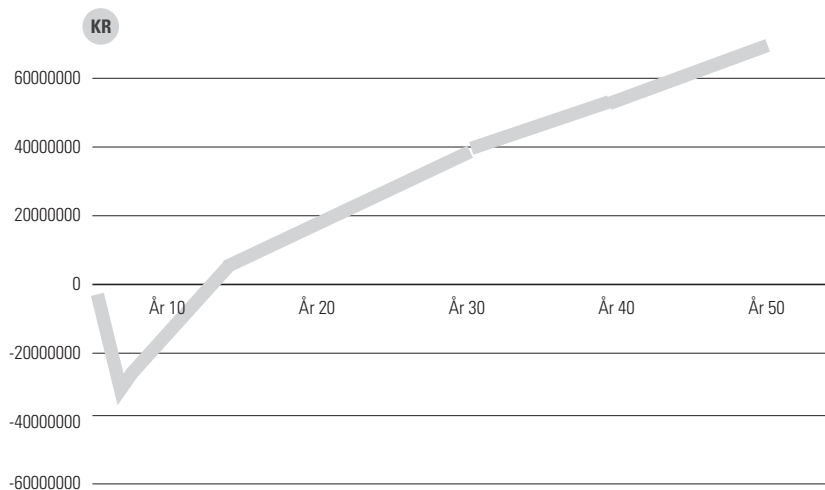
Om insatserna lyckas för samtliga unga sparar samhället cirka 650 000 kronor per individ och år. Vid 20 % framgång för projektet och 10 % spontan framgång förväntas samhällets vinst uppgå till ca 120 000 kronor per individ och år.

Effekter på kortsikt

Varje år skapar det mobila skolteamet en samhällsvinst på ca 230 000 kronor för varje individ som får effektiv hjälp. På kort sikt har de olika samhällsaktörerna kostnader under de första sex åren. För kommunen leder investeringen i projektet till en kostnadsökning som ofta sträcker sig över en period, i detta fall 5 år. Samverkansvinsterna inträffar först i ett andra skede, men är då i regel desto större och sträcker sig över längre tidsperiod.

På grund av investeringar i projektet visar kommunen ett negativt utfall fram till år 12. Därefter vänder trenden och på lång sikt är kommunen en av de största vinnarna. Övriga aktörer har ett positivt utfall redan första året eftersom de inte har några investeringskostnader.

Diagram 1.3 Ackumulerad prognostiserad vinst för Kommunen

Effekter på lång sikt

Projektets resultat är att samhällsvinsten för de berörda instanserna; arbetsförmedling, försäkringskassa, kommunen, landstinget, rättsväsendet och övriga är mycket stor. Den uppgår sammanlagt till ca 52 miljoner på 50 år.

De stora vinnarna är kommunen som sparar ca 7.5 miljoner kronor per år för samtliga 20 deltagare. Även landsting och rättsväsende är stora vinnare som undviker årskostnader på 8.2 respektive 7.6 miljoner kronor för deltagarna.

Om man tittar på den ackumulerade vinsten för de olika samhällsaktörerna kan man återigen konstatera att landstingen, rättsväsendet samt kommunen är de största vinnarna.

Tabell 1.5 Ackumulerad prognostiserad kostnadsreduktion till följd av mobila skolteam för hela gruppen med 4 % diskontering

	År 10	År 20	År 30	År 40	År 50
Summa	5 611 525	24 527 434	37 306 344	45 939 318	52 238 526
Arbetsförmedling	208 734	538 634	761 502	912 064	1 021 924
Försäkringskassan	1 124 296	2 901 221	4 101 647	4 912 613	5 504 349
Kommunen	-1 650 487	2 050 295	4 550 411	6 239 400	7 471 801
Landstinget	1 683 523	4 344 293	6 141 815	7 356 156	8 242 222
Rättsväsendet	1 561 145	4 028 500	5 695 357	6 821 426	7 643 082
Övriga	1 123 992	2 900 436	4 100 538	4 911 284	5 502 859
Prodvärde	1 560 323	7 764 055	11 955 074	14 786 377	16 852 289

Enligt Ingvar Nilssons rapport Framgång i samverkan bör man titta på tidsfaktorn och bestämma sig för om man ska ha ett investerings- eller ett kostnadsperspektiv på begreppet framgång. Våra kalkyler är återigen bevis på hur viktigt det är med tidiga insatser. Därmed bör de ses som en social investering.

Vi ska redovisa vår socioekonomiska rapport i första hand till Socialförvaltningens ledningsgrupp. Förhoppningsvis kan detta leda till en presentation inför socialnämndens ledamöter. Eftersom vårt resultat visar på stor vinst för kommunen och samhällets olika aktörer samt stor vinst för individen kommer vi att utifrån ovanstående information föreslå att det mobila skolteamet överförs till ordinarie verksamhet.

Nynäshamn i september 2009

Deltagare i projektet ”Socioekonomiskt bokslut för mobila skolteamet”

Marie Eriksson

Bo Nilsson

Aldijana Coric

Ann-Marie Lidmark

Nynäshamns kommun

Kontaktpersoner

Helsingborgs stad:

Leif Redestig, utvecklingsledare, 042/283555

Leif.redestig@helsingborg.se

Norrköpings kommun:

Celia Nordin Rappestad: 011/152349

celia.nordin.rappestad@norrkoping.se

Mia Wiman-Olsson 011/152334

mia.wiman.olsson@norrkoping.se

Nynäshamns kommun:

Ilija Baltjan, kommunstyrelseordförande, 08-520 681 73

Ilija.baltjan@nynashamn.se

Mobila skolteamet

Siv Jatko

Administrativchef

08-520 682 61

siv.jatko@nynashamn.se

Aldijana Coric

Ekonom

08-520 682 88

Aldijana.Coric@nynashamn.se

Gävle kommun

Margareta Kamlen, enhetschef Familjeenheten, Socialtjänst Gävle 026-17 87 56

margareta.kamlen@gavle.se

Ulf Häggberg, ekonomichef, Socialtjänst Gävle, 026-178756

Ulf.haggberg@gavle.se

Per Åsbrink, verksamhetsutvecklare, 070-23 28 180

per.asbrink@sandviken.se

Övriga:

Ingvar Nilsson, nationalekonom,

i.nilsson@seeab.se

Lästips

Böcker, rapporter:

Tänk långsiktigt! En samhällsekonomisk modell för prioriteringar som påverkar barns psykiska hälsa, Skolverket, Socialstyrelsen, Statens Folkhälsoinstitut, 2004.

Gränsöverskridande ledarskap och styrning, Förutsättningar för preventivt arbete med barn och ungdomar, Ulrika Westrup och Jan E Persson, ProG-projektet, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2007:3.

Att arbeta med ProG-team, Slutrapport ProG 2008, Landstinget Gävleborg och Gävle kommun, i serien Kvalitet och uppföljning 2008:07. Författare: Per Åsbrink.

Utvärdering av en Samverkansprocess – ProG-projektet i Bollnäs, Annika Almqvist, FoU-rapport 2009:3 Region Gävleborg

Skolprojekt inom Familjehemsvården, Resultatrapport och projektbeskrivning. Ett forskarstött samverkansarbete mellan Skol- och fritidsnämnden och Socialnämnden i Helsingborgs stad år 2005–2008.

www.helsingborg.se/skolfam

Fokus på förbättrad hälsa och utbildning för alla barn, Förslag till verksamhetsinriktning 2009–2011, PArT, Helsingborg/Landskrona, mars 2009.

www.helsingborg.se/PArT

Det är bättre att stämma i bäcken än i ån, Ingvar Nilsson och Anders Wadeskog, utgiven 2008 av Skandia Idéer för livet

www.seeab.se

Rustad för revision Med barnkonventionen som redskap för revisorer i kommuner, landsting och regioner, Barnombudsmannen informerar BO 2007:01

Hälsoekonomi för kommunala satsningar på barn och ungdom, En metod för att uppskatta nyttan i förhållande till kostnaden för olika insatser av Sven Bremberg, Statens Folkhälsoinstitut R 2007:4

Kraften av samverkan, En antologi om samverkan mellan skola, polis, socialtjänst samt barn- och ungdomspsykiatri, Skolverket 2009.

Artiklar

”Freda vård och skola i kristid”, SvD Brännpunkt 30/7 2009, av Lars Stjernkvist (S) kommunalråd, Norrköping, Johnny Magnusson (M) regionråd, Västra Götaland och Ingvar Nilsson, nationalekonom.

Låt inte brister i samverkan försämra barns psykiska hälsa, Debatt Dagens Samhälle 23/09, revisorerna i Gotlands kommun, Landstinget Gävleborg, Landstinget Halland, Landstinget Västmanland och Örebro läns landsting.

Hög tid för sociala investeringar, Psykisk hälsa nr 2/06, av Bitte Lundborg

Kraften tillbaka I Gävle får familjen det stöd den behöver, Socialpolitik nr 2/08, av Bitte Lundborg

Rätt stöd ger fosterbarn samma chans i skolan, Dagens Samhälle nr 33/08, av Bitte Lundborg

Barnhuset har gett ut följande böcker :

Jag finns också! Om att vara syskon till en bror eller syster med svår sjukdom eller funktionsnedsättning, 2009:2 (ny redigerad utgåva)

Barn som lever med skyddade personuppgifter, 2009:1, Barbro Hindberg m.fl.

Att göra skillnad – könsperspektiv i socialt arbete med barn och ungdomar, 2008:3, Ingrid Claezon

Utsatt barndom – olika vuxenliv. Ett longitudinellt forskningsprojekt om barn i samhällsvård, 2008:2, Gunvor Andersson

Självskaдебeteende – forskning, behandling och metoder för att förebygga psykisk ohälsa hos unga, 2008:1, Rigmor Stein (red.)

Att knyta an, en livsviktig uppgift – om små barns anknytning och samspel, 2007:5

Våld mot barn 2006–2007 – en nationell kartläggning, 2007:4, Staffan Janson & Bodil Långberg & Birgitta Svensson

Gränsöverskridande ledarskap och styrning – förutsättningar för preventivt arbete med barn och ungdomar, 2007:3, Ulrika Westrup & Jan E Persson

Föräldrars röster – hur är det att ha sina barn placerade i fosterhem? Brukare och forskare samverkar, 2007:2, Ingrid Höjer

Barn i kläm – hur uppmärksammas barn i mål av verkställighet av umgänge, 2007:1, Ingrid Höjer & Karin Röbäck

Barnhuset har gett ut följande rapporter
(Kan laddas ner från Barnhusets hemsida)

Att lämna en destruktiv relation – mammor som utsatts för våld av sin före detta PArTner berättar om sin situation och hur de hanterat den, Delrapport 1 2009, Jenny Lundgren, Stina Hillman & Anders Broberg

Sexuell exploatering av barn och ungdomar – vad vet de som möter barnen? En inventering av kunskaps- och resursbehov, 2008

Sexuell exploatering av barn och ungdomar. Sammanställning av aktuell kunskap och forskning 2004–2008, Gisela Priebe

Internetrelaterat sexuellt utnyttjande av barn och ungdomar. Utmaningar för forskning, förebyggande arbete och behandling, 2007. Finns även på engelska

*Böcker och rapporter utgivna tidigare finns på Barnhusets hemsida
www.allmannabarnhuset.se.*

Det är nödvändigt att ha starka argument för att kunna hävda utrymme för förebyggande arbete också i kärva tider. Politiker och chefer behöver bättre beslutsunderlag för att kunna fatta kloka långsiktiga beslut.

Den här rapporten speglar den process som pågår runt om i landet kring utveckling av modeller för att beskriva värdet av det förebyggande arbetet. En process behöver näring inte minst av goda exempel.

Politiker, ekonomer och socialarbetare resonerar kring samverkan, förebyggande arbete och ekonomi.

De kommuner som kommer till tals i den här rapporten har prioriterat tidiga, lönsamma insatser. Deras arbete har starkt bidragit till att det nu finns ett medvetande om att det är nödvändigt att mäta resultat och koppla samman ekonomi och förebyggande arbete i samverkan.

Men fler lärande exempel behövs. Därför är vår förhoppning att fler inspireras till att börja prova modeller för att beräkna och beskriva värdet av det förebyggande arbetet.

Rapporten är skriven av Bitte Lundborg, journalist och författare, som i många år skrivit om socialpolitik och barn- och ungdomsfrågor i fackpress, bland annat KommunAktuellt. På uppdrag av socialdepartementet skrev hon boken Barnens bästa – vår framtid.

Allmänna Barnhuset är en statlig stiftelse med uppdrag att stödja metod- och kunskapsutveckling i arbetet med utsatta barn och ungdomar.

Barnhuset ger anslag till socialt inriktad barn- och ungdomsforskning, anordnar konferenser och seminarier för att sprida kunskap samt ger ut böcker i aktuella frågor. Barnhuset driver också egna utvecklingsprojekt.

Böckerna kan beställas från Stiftelsen Allmänna Barnhusets hemsida www.allmannabarnhuset.se

ISBN 91-86678-00-0